

Міністерство освіти і науки України
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
кафедра фундаментальних дисциплін початкової освіти

«До захисту допускаю»
завідувач кафедри фундаментальних дисциплін
початкової освіти, доктор педагогічних наук, професор
_____ Володимир КОВАЛЬЧУК
«___» _____ 2025 р.

**Використання текстового простору казок Марини Павленко
в розвитку художньо-образного мислення й мовлення
учнів початкових класів**

Спеціальність 013 Початкова освіта
Освітня програма: Початкова освіта

Магістерська робота
на здобуття кваліфікації – *Магістр початкової освіти.*
Вчитель початкових класів закладу загальної
середньої освіти

Автор роботи *Шандрович Роксолана Осипівна* _____
підпис

Науковий керівник *доктор філологічних наук, професор*
Федурко Марія Юліанівна _____
підпис

Дрогобич, 2025

АНОТАЦІЯ

Використання текстового простору казок Марини Павленко в розвитку художньо-образного мислення й мовлення учнів початкових класів. У магістерській роботі досліджено можливості використання текстового простору казок Марини Павленко для розвитку художньо-образного мислення й мовлення учнів початкових класів. Обґрунтовано педагогічну доцільність інтеграції казкових текстів у процес навчання української мови як засобу активізації уяви, емоційного сприймання та мовленнєвої творчості дітей. Проаналізовано особливості художнього стилю письменниці, визначено форми, методи й прийоми роботи з її казками, розроблено систему вправ, спрямовану на формування образного мислення та мовленнєвої компетентності молодших школярів. Експериментально підтверджено ефективність запропонованої методики.

Ключові слова: дидактичний матеріал, засоби образності, літературна казка, художньо-образне мовлення, художньо-образне мислення, Марина Павленко, збірка казок «Півтора бажання (*Казки з Ялосоветиної скрині*)», учні початкових класів.

ANNOTATION

The Use of the Textual Space in Maryna Pavlenko's Fairy Tales for Developing Artistic and Figurative Thinking and Speech of Primary School Students. Using the text space of Maryna Pavlenko's fairy tales in the development of artistic and figurative thinking and speech of primary school students. The master's thesis explores the possibilities of using the text space of Maryna Pavlenko's fairy tales for the development of artistic and figurative thinking and speech of primary school students. The pedagogical feasibility of integrating fairy tale texts into the process of teaching the Ukrainian language as a means of activating the imagination, emotional perception and speech creativity of children is substantiated. The features of the writer's artistic style are analyzed, methodological techniques for working with her fairy tales are determined, a system of exercises aimed at the formation of figurative thinking and speech competence of younger schoolchildren is developed. The effectiveness of the proposed methodology is experimentally confirmed.

Keywords: didactic material, means of imagery, literary fairy tale, artistic and figurative speech, artistic and figurative thinking, Maryna Pavlenko, collection of fairy tales "One and a Half Wishes (Tales from Yalosoveta's Chest)", primary school students.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ХУДОЖНЬО-ОБРАЗНОГО МИСЛЕННЯ Й МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	9
1.1. Поняття художньо-образного мислення: сутність, структура, етапи формування	9
1.2. Роль художньо-образного мовлення в розвитку мовленнєвої діяльності учнів початкових класів	12
1.2. Казка як засіб формування естетичного сприймання і творчої уяви	16
РОЗДІЛ 2. ТЕКСТОВИЙ ПРОСТІР КАЗОК МАРИНИ ПАВЛЕНКО ЯК РЕСУРС ДЛЯ РОЗВИТКУ ХУДОЖНЬО-ОБРАЗНОГО МИСЛЕННЯ Й МОВЛЕННЯ	20
2.1. Письменниця Марина Павленко: тематика, образна система, мовленнєва стилістика творів для дітей	20
2.2. Казки Марини Павленко як дидактичне підґрунтя для розвитку художньо- образного мислення й мовлення молодших школярів	24
2.3. Алгоритм використання казки як дидактичної основи для розвитку художньо-образного мислення та мовлення молодших школярів	32
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ КАЗОК МАРИНИ ПАВЛЕНКО У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ ХУДОЖНЬО-ОБРАЗНОГО МИСЛЕННЯ Й МОВЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	36
3.1. Принципи відбору матеріалу з казок Марини Павленко для розвитку художньо-образного мислення й мовлення молодших школярів	36
3.2. Форми, методи та прийоми роботи з розвитку художньо-образного мислення й мовлення молодших школярів за текстами казок Марини Павленко	38
3.3. Апробація моделі розвитку художньо-образного мислення і мовлення молодших школярів із використанням казок Марини Павленко	43
ВИСНОВКИ	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	53

ВСТУП

Людина – істота суспільна, тож її успішність у житті і професії залежить від вміння взаємодіяти з іншими представниками спільноти, доносити до них власні думки, почуття, оцінки, дотримуючись при цьому норм культури комунікативної взаємодії. Ця обставина обумовила виокремлення серед ключових компетентностей сучасної української початкової освіти комунікативну, яка передбачає вільне володіння державною й рідною (якщо вона відмінна від державної) мовами, «уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти, а також любов до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження» [6].

У наведеному визначенні першої з ключових компетентностей акцентуємо на компоненті «відчуття краси слова» [6], позаяк для досягнення комунікативного успіху в повсякденному житті й навчанні важливим є розвивати не тільки мислення й мовлення загалом, але також образне мислення та мовлення, які віддзеркалюють і формують людську духовність [13, 99], слугують одним із засобів творення й перетворення дійсності [34, 208]. На цьому особливо наголошував В. Сухомлинський, стверджуючи у своєму творі «Серце віддаю дітям»: «Творчість – починається там, де інтелектуальні й естетичні багатства, засвоєні, здобуті раніше, стають засобом пізнання, освоєння, перетворення світу. Водночас людська особистість немовби зливається зі своїм духовним надбанням» [38, 208].

Проблема взаємопов'язаного розвитку мислення й мовлення в науці не нова, її осмисленню й розв'язанню присвячені праці відомих психологів, педагогів і лінгводидактів (Н. Бондар, Н. Забродський; А. Волкова, А. Канищенко, С. Коробко; В. Бадер, А. Богуш, Л. Варзацька, М. Вашуленко, Н. Гавриш, М. Орап, Л. Паламар та багато ін.). Наголошувалося також на актуальності розвитку образного мислення й образного мовлення, у ділянці початкової мовної освіти зокрема (Т. Качак & Т. Близнюк та І. Бай, О. Мартіна, Т. Петровська, Н. Сіранчук (Н. Сіранчук-Василишина), В. Скорик і

А. Міненок); в особливий спосіб відзначено роль у цьому процесі художньої літератури як виду мистецтва (Г. Каптур, М. Остап'юк); обґрунтовано значення казки (народної, літературної) у стимулюванні дитячої уяви і фантазії, у поповненні словника молодшого школяра (Р. Павлюк, Н. Сіранчук-Василишина)); окреслено роль літературної казки в мовленнєвому й морально-естетичному розвитку учня початкової школи (Ю. Павленко), акцентовано також на потребі збагачувати його мовлення т. зв. прикрасами, як-от епітет, порівняння, ампліфікація, антитеза, повтор, риторичне запитання тощо і показано, що художньо-образне мислення та мовлення учнів становить основу їхньої творчої самореалізації, естетичного розвитку та здатності до глибшого осмислення світу (О. Вознюк, Г. Каптур і М. Остап'юк, Р. Павлюк, Н. Сіранчук-Волошина) та ін.). Наголошено в контексті зазначеного на особливій ролі літературного читання, зокрема казкових текстів, здатних не лише зацікавити дитину, а й активізувати її уяву, емоційно-ціннісне сприймання та мовленнєву діяльність.

Казки Марини Павленко – сучасної української письменниці, педагога, дослідниці дитячої душі – вирізняються глибиною змісту, образною насиченістю, поєднанням казкового мотиву з елементами сучасності. Її тексти створюють багатовимірний художній простір, у якому дитина може не лише споглядати, а й активно діяти – мислити, співпереживати, творити.

Попри зазначене, проблема розвитку образного мовлення загалом, шляхом опрацювання народних і літературних казок зокрема не може бути визнана вповні розв'язаною [32], хоч перші спроби осмислення образності художньої мови та її значущості для мовлення сягають ще часів античності (праці Аристотеля, Климента Олександрійського, Платона, Тертуліана та ін.). Нагадаємо принагідно, що про роль казки в житті і розвитку дитини писали свого часу І. Франко, С. Русова, В. Сухомлинський та багато інших відомих постатей української культури, і не тільки писали, а й самі творили казки.

Значущість, з одного боку, образного мовлення для розвитку особистості та великої ваги в цьому процесі казки загалом, літературної зокрема, з другого,

засвідчують актуальність магістерської роботи, а використання казок Марини Павленко як дидактичного ресурсу відкриває нові можливості для мисленнєво-мовленнєвого розвитку молодших школярів.

Об'єкт дослідження – процес розвитку на уроках української мови художньо-образного мислення й мовлення учнів початкової школи з використанням дидактичного потенціалу казок Марини Павленко.

Предмет – методичні засади використання текстового простору казок Марини Павленко як засобу розвитку художньо-образного мислення й мовлення молодших школярів.

Мета дослідження – обґрунтувати педагогічну доцільність та розробити методичні засади використання на уроках української мови та читання текстового простору казок Марини Павленко для розвитку художньо-образного мислення й мовлення учнів початкових класів.

Завдання дослідження:

- проаналізувати науково-теоретичні джерела щодо сутності художньо-образного мислення та мовлення молодших школярів;
- визначити потенціал казкового тексту як засобу розвитку художньо-образного мислення і мовленнєвої активності учнів.
- охарактеризувати особливості текстового простору казок Марини Павленко та його вплив на естетичне сприймання дітей;
- розробити модель використання потенціалу казок Марини Павленко для розвитку художньо-образного мислення й мовлення учнів початкової школи;
- перевірити ефективність запропонованої моделі в роботі з учнями 4 класу на уроках української мови.

Методи дослідження: для досягнення поставленої мети й розв'язання завдань використано комплекс методів – теоретичних, практичних, статистичних. *Теоретичні* методи: аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури з теми дослідження; узагальнення наукових підходів до розвитку образного мислення й мовлення; аналіз текстового простору казок Марини Павленко. *Емпіричні* методи: спостереження за мовленнєвою та творчою

активністю учнів; анкетування учнів початкових класів; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи); аналіз результатів навчальної діяльності учнів. *Статистичні* методи: кількісна та якісна обробка результатів експерименту; порівняльний аналіз ефективності запропонованої методичної моделі.

Наукова новизна роботи та теоретичне значення роботи полягає в уточненні та співвіднесенні таких важливих для дидактики й лінгводидактики понять, як *художньо-образне мислення* й *художньо-образне мовлення* учнів початкових класів; у засвідченні важливості для процесу їхнього розвитку художньої літератури, зокрема творів казкового жанру; в аналізі текстового простору казок Марини Павленко як такого, що може належно прислужитися розвиткові образного мовлення учнів початкових класів.

Практична значущість дослідження: запропонованою в дослідженні методичною моделлю розвитку художньо-образного мислення й мовлення учнів початкових класів через використання матеріалу казок Марини Павленко можуть скористатися студенти спеціальності 013 Початкова освіта під час написання кваліфікаційних робіт і проходження педагогічної практики, а також учителі початкової школи, які працюють над проблемою розвитку образного мислення й мовлення учнів.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури.

Апробація роботи. Основні положення роботи повідомлено на методичному семінарі кафедри, у доповіді на щорічній звітній науково-практичній конференції студентів факультету початкової освіти та мистецтва, у публікації «Використання текстового простору казок Марини Павленко в розвитку художньо-образного мислення й мовлення учнів початкових класів» в збірнику матеріалів II International Scientific and Theoretical Conference Modern Science and Innovation: Trends, Challenges and Breakthroughs (November 21, 2025, New York, USA). P. 271–274.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ХУДОЖНЬО-ОБРАЗНОГО МИСЛЕННЯ Й МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

1.1. Поняття художньо-образного мислення: сутність, структура, етапи формування

Мислення, у визначенні психологів, – це «один з вищих проявів психічного, процес пізнавальної діяльності індивіда, який характеризується узагальненим і опосередкованим відображенням дійсності; це аналіз, синтез, узагальнення умов і вимог розв’язуваної задачі та способів її вирішення» [47, 252]. Воно позначене суб’єктивністю, як і вся психіка людини. Мислення допомагає людині не лише пізнавати світ, а й активно його змінювати. Усі психічні процеси вкупі з мисленням формують інтелект особистості, який уможливорює конструювання особистісної парадигми світу, що постає своєрідною на тлі інших особистісних парадигм.

Серед різновидів мислення вчені називають наочно-образне мислення [47, 253]. Воно пов’язане з уявленням ситуацій і змін у них. Цей вид мислення забезпечує якнайповніше відтворення у свідомості людини всіх характеристик спостережуваного предмета, позаяк образ фіксує бачення предмета одночасно в кількох ракурсах. Образне мислення розвивається внаслідок інтеріоризації, тобто переходу дитини від маніпулювання предметами (наочно-предметне мислення) до оперування образами. У системі мислення дорослої людини образне мислення входить у послідовність словесно-логічного й наочно-дійового. Воно оперує образами безпосереднього чуттєвого сприйняття світу [27, 25]. За розвиток образного мислення відповідає права півкуля головного мозку, тоді як за розвиток словесно-логічного – ліва. Відповідно у підпорядкуванні правої півкулі перебувають музичні й образотворчі здібності особистості, уява, усвідомлення метафоричних значень мовних одиниць, просторова орієнтація, а лівої – мовна й математична здібності, логіка й поетапний аналіз інформації, розпізнавання буквального значення слів.

Характерні ознаки діяльності правої півкулі – одномоментність і багатоаспектне вирішення проблеми, до того ж із незначною церебральною напругою, тоді як ліва потребує активізації мозкової діяльності, позаяк обробляє інформацію у формі словесно-логічних і/чи схематичних конструкцій. Сучасні психологічні й засновані на них педагогічні дослідження засвідчують важливу роль правої півкулі у формуванні понять, а значить, і двобічного зв'язку між образним і понятійним мисленням та всієї системи образів як основи формування думки, досвіду, знань у навчанні й поступі індивідуума [3; 27]. При цьому як у філософії, так і психології образ розуміють приблизно однаково: це посталий у процесі сприйняття духовний адекват предметів світу, інакше кажучи, це відображений у свідомості людини якийсь із об'єктів дійсності внаслідок його перцепції [44, 443; 47, 292]. Серед образів світу розрізняють *чуттєві* й *умоосяжні*, тобто опрацьовані інтелектом і позбавлені індивідуальних ознак.

Наочно-образне мислення є базовим етапом мисленнєвого розвитку особистості й визначальним для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. У цьому віці воно виявляє себе в здатності оперувати уявними картинками, предметами, діями під час розв'язання якихось завдань, скажімо, задачі на зразок: *У Оксанки було 5 яблук. Одне вона віддала сестричці. Скільки яблук у неї залишилося?* Крім наочно-образного, виділяють також образне (художньо-образне) мислення. Воно є вищою формою наочно-образного, заснованою на емоційно-образному сприйнятті світу, на здібності створювати уявні картини, метафори, асоціації, що є вкрай важливим для творчої діяльності, зокрема у сфері літератури, живопису, музики, театру. У дітей молодшого шкільного віку цей тип мислення виявляє себе у здатності фантазувати, уявляти, інтерпретувати художні тексти, створювати власні образи на основі попередньо сформованих.

Художньо-образне мислення є складним явищем культури та мистецтва, тож цілком слушною є запропонована С. Сафарян синтетична його інтерпретація, у якій воно постає «як інтелектуально-емоційно-естетично-

моральний феномен» [29, 72], у структурі якого потрібно розрізняти такі компоненти:

- образне сприймання, сутність якого полягає у здатності бачити за словами художній образ, картину;
- емоційно-ціннісне ставлення – переживання, співпереживання героям, оцінка ситуацій;
- асоціативність, тобто здатність встановлювати зв'язки між образами, поняттями, подіями;
- творча уява – здатність створювати нові образи, фантазувати;
- мовленнєва реалізація – вміння передати образи через усне і/чи писемне мовлення.

Формування художньо-образного мислення в учнів початкової школи «передбачає цільовий педагогічний вплив, зміст якого – розвивати здібності бачити та сприймати різні об'єкти з подальшим перетворенням і втіленням їх у художньому образі ... як матеріальному його вираженні» [34, 209].

Позаяк воно є вищою формою типового для молодшого шкільного віку наочно-образного мислення, то важливим видається ствердження певної етапності в його розвитку, виділення найважливіших прикмет кожного з етапів та актуалізація видів діяльності для його успішного розвитку. Таким етапами вчені вважають:

- **сенсорно-емоційний етап** (1–2 класи): діти сприймають образи через емоції, інтонацію, кольори, звуки; важливими для реалізації його завдань є читання вголос, ілюстрації, музичний супровід;
- **уявно-асоціативний етап** (2–3 класи); для нього визначальним є формування асоціацій, уяви, розвиток здібності до інтерпретації; на цьому етапі діти починають створювати власні образи, порівнювати, фантазувати.
- **творчо-рефлексивний етап** (3–4 класи); на ньому учні відчують потребу в самовираженні, оцінці, аргументації; вони вже здатні аналізувати художні образи, створювати власні тексти.

Отже, художньо-образне мислення – це здібність особистості сприймати, осмислювати та створювати художні образи, що є основою її естетичного та творчого розвитку. Воно формується поступово через взаємодію з мистецтвом, літературою та мовленнєвою діяльністю. Його розвиток сприяє формуванню естетичного смаку, творчої уяви, мовленнєвої активності. Казки, зокрема твори Марини Павленко, є ефективним засобом для цього, адже містять яскраві образи, метафори, емоційні ситуації, що стимулюють уяву й мовлення дітей.

1.2 Роль художньо-образного мовлення в розвитку мовленнєвої діяльності учнів початкових класів

Проблема художньо-образного мислення перебуває в тісному зв'язку з проблемою художньо-образного мовлення, «адже образи складають основний зміст дитячої пам'яті, а роль мовлення у збереженні та відтворенні знайомого образу і формуванні нового досить велика» [32]. Від того, наскільки доречно дібране для номінації певного предмета слово й наскільки чітко це дібране слово відбиває його сутність, залежить його (предмета) повнота і яскравість в уяві дитини, а значить, і здатність слова слугувати основою для з'яви нових образів і пов'язаних із ними асоціацій.

Характеризуючи феномен художньо-образного мовлення, Г. Каптур і М. Остап'юк наголошують на тому, що воно «є показником якісного, емоційно багатого мовлення» і постає перед учнями таким, яке передбачає вживання слів і словосполучень у незвичному, метафоричному, значенні задля художнього відтворення дійсності [12].

У лінгвістичній літературі виявляємо різні визначення терміна «образне мовлення». Його окреслюють то як передачу «загального поняття через конкретний словесний образ у значенні використання слів у таких сполученнях, які дають можливість посилити лексичне значення додатковими емоційно-експресивними та оцінними відтінками» [26, 143]; то як «здатність передавати загальне через одиничне у вигляді асоціацій, що викликають емоційне

сприйняття дійсності» [7, 44]; то як категорію, «специфічну насамперед у стильовому відношенні і змінну в індивідуально-мовотворчому плані» [11, 20].

Останнє трактування передбачає також наявність стилістичної категорії *образності*, яку зазвичай трактують як властивість слова та комунікативну якість мовлення. Однак у мовознавстві щодо неї однозначного погляду немає, як і немає однозначного обґрунтування феномену «образне мовлення». Так, відомий український мовознавець і фахівець у ділянці культури мови і стилістики Н. Бабич не називає серед комунікативних якостей мовлення ознаки «образність», на противагу таким ознакам, як правильність, точність, логічність, багатство, чистота, доречність, достатність, ясність, виразність, емоційність. Натомість П. Дудик включає образність в один ряд з іншими особливостями (ознаками, якостями) мовлення й визначає її так: це «спосіб передавання певних понять через художні образи, якими відтворюється не зовсім звичне бачення, сприймання людиною навколишнього світу і себе в ньому» [8, 316].

Образність, наголошує З. Франко, має свої виразники – «усталені в писемному мовленні різні щодо ступеня переосмисленості чи асоціативності слова та вислови, які за допомогою певних естетичних властивостей (яскравість, незвичність у поєднанні з іншими словами, метафоричність, емоційність тощо) образно (картинно) передають думки певної особи-мовця, викликають певні емоції та почуття, збуджують фантазію» [45, 68–76.]. Серед них прийнято розрізняти *лексико-семантичні засоби* (наприклад, багатозначні слова, синоніми, антоніми, омоніми, епітети, метафори, порівняння, символи тощо) й *фонетико-словотворчі* (анафора, епіфора, алітерація, асонанс, префікси та суфікси з емоційним забарвленням), а ще прислів'я, приказки, крилаті вислови.

У словнику проф. А. Загнітка розмежовано поняття *образність мови* і *образність мовлення*. Образність мови, на думку А. Загнітка, – це така її якість, що орієнтує на створення та вияв додаткових асоціативних зв'язків між одиницями мови (словами, словосполученнями), що виникають унаслідок

уживання їх в неусталеному, тобто незвичному для них оточенні, детермінуючи, зокрема, з'яву тропів. Натомість образність мовлення – це його насиченість «метафорами, порівняннями, алегоріями, персоніфікаціями, загальнозрозумілими символами та іншими засобами виразності, що зумовлює постання у читача або у слухача зримих уявлень, асоціацій, яскравих “картин” перед мисленнєвим поглядом» [9, 495].

Зазначене дає підстави для такого окреслення феномену *художньо-образне мовлення*: *це такий спосіб висловлювання, який використовує спеціальні мовні засоби для створення в уяві слухача яскравих, наочних уявлень. Передаючи ознаки одного предмета через ознаки іншого, воно має за основу асоціації і є показником досконалого мовлення. До засобів образного мовлення належать метафори, епітети, порівняння, гіперболи та інші тропи.*

Суттєву роль у процесі формування художньо-образного мовлення учнів початкових класів відіграють художня література й усна народна творчість. Методисти називають їх найважливішими джерелами розвитку дитячого мовлення, рівно ж і як могутнім чинником пізнання природи, суспільства, складного світу людських взаємин і чинником виховання [18, 331]. Бо слово у художньому тексті виконує не тільки (хай як важливі!) номінативну й комунікативну функції. Наснажене почуттями, сповнене експресії, воно допомагає авторові створити художній образ, зачарувати ним свого читача, загострити його враження та уяву, підштовхнути до осмислення зображуваних подій і явищ, активізуючи тим самим розумову діяльність [12]. Але не тільки розумову. Має слухність Т. Михасюк, стверджуючи, що «без усвідомлення образності художнього слова, зумовленої його багатозначністю та глибиною», без розуміння його символічності в пов'язанні з контекстом того чи того твору неможливо повноцінно сформувати ні мовленнєву компетентність учнів, ні культуру їхнього мовлення, для якої образність – одна з визначальних ознак [19, 110], ні, додамо від себе, виплекати допитливу мовну особистість, яка з повагою ставиться до свого народу, його мови та його історії.

Можемо, отже, висувати, що пізнавальна, виховна і художня цінність художньої книги «обумовлена специфікою засобів втілення в ній художнього образу, насамперед мовних засобів виразності, адже мова літературного твору є найкращою, найвищою формою літературного мовлення, яке діти прагнуть наслідувати» [1, 5].

Образне мовлення, наголошують лінгводидакти [1; 12], само собою не сформується, потрібно створювати в освітньому процесі (і не тільки з мови [19]) відповідні умови, які передбачають: а) осягнення семантичного плану мовних одиниць; б) пізнання їхніх виражально-зображальних можливостей; в) збагачення досвіду використання цих одиниць і властивих їм можливостей у власному мовленні; в) вправлення в самому процесі мовлення, бо успішний розвиток образного мовлення передбачає не тільки саме сприймання учнями художнього слова, а й створення зв'язних висловлень, де це слово потрібно актуалізувати.

Художнє слово відіграє ключову роль у розвитку мовленнєвої діяльності учнів початкових класів, бо, працюючи з ним, вони а) поповнюють свій словник новими словами, фразеологізмами, стилістичними засобами, навчаються добирати точні слова для передачі власних думок; б) розвивають / удосконалюють навички зв'язного (робота з переказом, твором, описом) та в) емоційно-оцінного мовлення (оцінювання вчинків героїв, формулювання власного ставлення до змальованих подій, явищ, фактів, людей; збагачення емоційного інтелекту та естетичного смаку); г) активізують уяву та образне мислення; г) розбудовують комунікативну компетентність завдяки включенню в діалоги, інтерпретації, обговорення, що позитивно позначається на розвитку навичок спілкування. Художнє слово, окрім того, є потужним інструментом виховання: воно формує естетичне сприймання, моральні орієнтири, мовленнєву культуру. Виховання художнім словом змінює емоційну сферу учня, стимулює з'яву в нього «живого відгуку на різноманітні події життя», перебудовує його внутрішній світ [33].

Методична теорія і практика пропонують різні форми роботи з художнім словом, а саме: а) читання та слухання казок, оповідань, поезії; б) перекази з елементами творчості; в) складання творів-роздумів, творів-описів за мотивами текстів; г) участь у інсценізаціях і драматизаціях; г) виконання різноманітних творчих завдань: придумай кінцівку, зміни фінал, опиши героя тощо.

Отже, читання художніх текстів, зокрема казкових, їх опрацювання не тільки на рівні змісту, а й на рівні художніх образів та особливостей мовного їх утілення, повідомлення власних міркувань у процесі їх обговорення, виконання творчих завдань сприятимуть як розширенню кругозору учнів, так і розвитку їхнього мислення – словесно-логічного і художньо-образного, удосконаленню комунікативних умінь і навичок, серед яких важливим є вміння образним словом захопити увагу свого співрозмовника, подарувавши хвилини естетичної насолоди й морального задоволення.

1.3. Казка як засіб формування естетичного сприймання і творчої уяви

У підрозділі 1.2 зауважено, що в розвитку художньо-образного мислення, а також у формуванні естетичного сприймання дійсності та творчої уяви як його обов'язкових компонентів вирішальна роль належить художній літературі й усній народній творчості. Жанр казки належить одній і другій, адже в літературознавстві розрізняють казки народні і літературні, тобто створені прозаїками чи поетами. Усвідомлення цієї диференціації передбачено обома типовими освітніми програмами для початкової освіти вже від 1 класу. Так, у Типовій освітній програмі для 1–2 класу, створеній колективом під керівництвом О. Савченко, у розділі, що стосується мовно-літературної освітньої галузі (змістова лінія «Читаємо») серед результатів навчання зазначено: учень «читає і називає нескладні за змістом і формою фольклорні та літературні тексти (загадка, лічилка, **казка** [виділ. наше – Р. Ш.], вірш, оповідання), а у відповідному йому змісті навчання – «Сприймання і практичне розрізнення художніх текстів» [40, 1–2, 8]. У тій самій змістовій лінії, але в програмі для 2 класу результати навчання вимагають практичного розрізнення («з опорою на найпростіші жанрові особливості») текстів малих фольклорних

форм і літературних жанрів (**казок** [виділ. наше – Р. Ш.], віршів, оповідань, уривків з повістей-казок)», з правильним їх називанням і визначенням емоційного настрою [40, 1–2, 12]. У такому самому ключі викладено зміст і результати навчання щодо опрацювання казок у 1–2 класі в Типовій освітній програмі Р. Шияна, пор.: у змісті навчання – «Художні тексти. Малі фольклорні форми: загадки, скоромовки, ... **казки**, пісні, легенди, міфи. **Літературні казки** [виділ. наше – Р. Ш.] [41, 1–2, 9] й оповідання українських та іноземних авторів, у результатах – «досліджує особливості **казки** [виділення наше – Р. Ш.], вірша, оповідання ... тощо» [41, 1–2, 7].

Така доволі широка представленість казки в змісті програм для початкової освіти не випадкова. Дослідники пояснюють її в такий спосіб: «У казці закладено величезний естетичний потенціал, що виявляється в яскравому, романтичному зображенні казкового світу, в ідеалізації позитивних героїв, в захопленості та повчальності. Колоритна, яскрава мова казок захоплює, викликає в уяві дітей чудові образи, пробуджує фантазію» [1, 5].

Казці під силу забезпечити комплексну реалізацію цілої низки завдань у ділянці навчання й виховання (розвиток ключової комунікативної та предметних компетентностей; оволодіння широким обсягом знань про звичаї і традиції рідної землі, її природу та народ, про побут людей і їхні взаємини, про особливості життя інших народів та специфіку їхньої культури), які слугуватимуть надалі підґрунтям для формування світоглядних орієнтирів особистості, особливостей її мислення, літературних і морально-естетичних смаків тощо [22, 46]. Порівняймо з тезою О. Вознюка: «Казка як втілення аналітичного знання у “згорнутій” синтетичній формі виступає у вигляді системи підсвідомих архетипових ідей, які здатні трансформуватися в науково-теоретичні схеми. При цьому *чим глибше занурюється дитина у світ казок та чим більші просторий цей світ, тим більше науково-теоретичних сенсів вона згодом здатна сприйняти, видобути та кристалізувати*» [виділ. авт.] [3, 23–24].

Для нашого ж дослідження актуальні такі особливості й можливості казки:

- вона є одним із найдавніших і найдійовіших засобів естетичного виховання, позаяк формує у дітей здатність сприймати красу слова, образу, дії, гармонії між добром і злом; через художні образи навчає емоційно реагувати на події, розрізняти прекрасне і потворне, справедливе й несправедливе – пошлемося тут на думку С. Русової, яка стверджувала, що казка допомагає дитині розібратися в складному розмаїтті світу, бо проводить «чітку межу між добром і злом, любов'ю і ненавистю тощо» [цит. за 23, 3];

- казка – це невичерпне джерело збагачення творчої уяви учнів; відкритість казкових сюжетів допомагає їм у створенні власних варіантів історій, у формуванні й розвитку навички фантазування; зображені в казці перетворення героїв, чарівні предмети активізують образне мислення молодших школярів, спонукають їх до казкотворення, бо без переживання краси слова неможливо осягнути його зміст, а само воно (переживання) неможливе без фантазії, без залучення дітей до творчості [38];

- казка – засіб стимулювання різноманітних психічних процесів у внутрішньому світі дитини, адже а) її емоційна насиченість спричиняється до з'яви глибоких переживань, що є основою естетичного сприймання; б) ідентифікація з героями допомагає їй моделювати власну поведінку, розвивати емпатію; в) повторювані мотиви, ритмічність і символіка казки створюють умови для внутрішнього діалогу та рефлексії;

- казка – ефективний когнітивний інструмент, який забезпечує успішність освітнього процесу; це, за В. Сухомлинським, «свіжий вітер, що роздмухує вогник дитячої думки і мови» [38]; читання й обговорення казок – ефективний метод розвитку естетичних почуттів; інсценізація казок, створення ілюстрацій, казкотерапія – методи активного залучення дітей до творчості; власне казкотворення – метод формування індивідуального естетичного досвіду; казка як засіб метафоричного відображення дійсності – важливий механізм для оволодіння людиною певним типом наукової культури,

своєрідний шлях «входження» неї. Тло казки (емоційне, наочне, конкретне й чуттєве), переконаний О. Вознюк, може слугувати базою для розв'язання певної проблеми, бо процеси виконання тих чи тих дій або ж вирішення логічних завдань завжди мають за супровід емоційну напругу; сама ж емоція (як феномен активності правої півкулі) «постає “паливом” для психофізіологічного “казану”, де готується це розв'язання і де логічне знання присутнє у “згорнутому”, “зашифрованому” вигляді» [3, 23].

Отже, роль казки в розвитку естетичного сприймання й творчої уяви, художньо-образного мовлення учнів початкової школи загалом є надзвичайно великою. На матеріалі казок учитель має змогу навчити їх сприймати предмети та явища довкілля, людей, їхні взаємини з погляду краси та гармонії, поєднувати емоційне й інтелектуальне усвідомлення дійсності та на основі естетичного її сприйняття формувати у своїх вихованців художнє сприйняття, розвивати творчу уяву, здатність цінувати прекрасне у повсякденному житті, природі, людських учинках.

РОЗДІЛ 2. ТЕКСТОВИЙ ПРОСТІР КАЗОК МАРИНИ ПАВЛЕНКО ЯК РЕСУРС ДЛЯ РОЗВИТКУ ХУДОЖНЬО- ОБРАЗНОГО МИСЛЕННЯ Й МОВЛЕННЯ

2.1. Письменниця Марина Павленко: тематика, образна система, мовленнєва стилістика творів для дітей

Українська письменниця Марина Павленко, «одна із фундаторів сучасної української літератури для дітей» [43, 269], народилася 30 березня 1973 року в селі Старичі, що на Львівщині в родині вчителів української мови та літератури. Саме вони привили їй бажання творити словом, хоч є в неї хист і до малювання: сама проілюструвала дві свої поетичні збірки – «Чар-папороть» (2002 р.) і «Душа осики» (2006 р.) та книгу казок «Півтора бажання (Казки з Ялосоветиної скрині)» (2004 р.). Вона також автор численних книжок-розмальовок для дітей. Поетичний дебют Марини Павленко відбувся 1990 р. на шпальтах газети «Молодь Черкащини». З 1998 р. її вірші друкує «Літературна Україна».

Зростала майбутня письменниця на рідній для батьків Черкащині, куди вони невдовзі після народження дочки переїхали. Після успішного (диплом із відзнакою) закінчення Уманського державного педагогічного інституту (нині це університет) імені П. Тичини працювала вчителькою початкових класів у міській гімназії м. Умань – психолого-педагогічні особливості дітей молодшого шкільного віку, їхні зацікавлення, уподобання, нахили, сміємо сподіватися, їй добре відомі не з теорії, а все-таки з практики. Згодом (2000 р.) перейшла на роботу в рідному виші: стала викладачем кафедри української літератури й українознавства [21].

Сьогодні Марина Павленко – кандидат педагогічних наук, доцент, автор низки наукових розвідок, серед яких – монографія про П. Тичину «Тичининська формула українського патріотизму» (2002 р.), яку відзначено літературною премією «Благовіст», методичних рекомендацій «У країні Лісових Дзвіночків» (2002 р.) (з вивчення творчості П. Тичини в початковій

школі в контексті нових підходів), а також упорядниця книги спогадів про П. Тичину «З любов'ю і болем» (2005 р.) і книги, яка оповідає про дитинство відомих людей – Павла Тичини, Надії Суровцової, Василя Симоненка, Василя Стуса, Ірини Жиленко. Марина Павленко – лауреат численних всеукраїнських і міжнародних літературних конкурсів і премій, переможець (2024 р.) літературного конкурсу творів для дітей «Лоскотон» – за повість для дітей «Василина та трипільський слід» [35], член Національної спілки письменників України.

Про свої перші захоплення літературною творчістю Марина Павленко оповідає так: «У родині моїх батьків – учителів-словесників Степана й Ольги Павленків – Слово було навіть не на почесному місці: воно просто було ВСЮДИ. Читати й писати (звісно, поміж шкільними справами, городами й доглядом курей-кроликів) почала відколи себе пам'ятаю. Це було щось таке природне, що на розмальовані й списані моїми опусами численні зошити в косу лінію спершу ніхто не звертав особливої уваги. Вони акуратно зв'язувалися в стоси й регулярно виносились на горище. Аж коли я опинилась у старших класах, тато взяв кілька моїх віршів і надіслав до районної газети...». Водночас авторка згадує, що письменницею стати якраз не мріяла, бо бачила себе то художницею, то балериною, а то й учителькою чи фігуристкою [15].

Про величезне значення художньої книги в житті людини, про її суттєву роль у розвитку як естетичної, так і морально-етичної й мовленнєвої сфер особистості Марина Павленко висловлюється по-письменницькому своєрідно, кажучи, що боїться людей, які не читають і закликає все-таки знайти свою книжку й читати, бо «це найкращий фітнес для мозку, найздоровіше харчування для духу, найефективніший спосіб поповнити словниковий запас, просто насолода, зрештою» [17].

Творчість Марини Павленко посідає важливе місце в сучасній українській літературі для дітей, поєднуючи глибокий психологізм, національну ідентичність та естетичну виразність. Її твори вирізняються тематичною багатогранністю, розвиненою образною системою та стилістичною гнучкістю,

що відповідає віковим особливостям дитячого читача, також інтеграцією фольклорних та етнокультурних мотивів, зокрема образів української міфології, легенд, обрядовості.

Основні тематичні напрями творчості Павленко охоплюють:

- проблему самоідентифікації та дорослішання (зокрема, в циклі про Русалоньку з 7-В);
- питання родинної пам'яті, спадковості, зв'язку поколінь, простежені у творах «Василина і трипільський слід», «Русалонька із 7-В»;
- проблеми дитячих емоцій, дружби, першого кохання – у повістях «Моя класнюча дівчинка», «Щоденник закоханої ідіотки»;
- цілу низку морально-етичних проблем: ставлення до інших людей, до природи, чемності, вихованості, обов'язку, любові до батьків, сестер і братів, щедрості, працьовитості, наполегливості в досягненні мети (Півтора бажання. Казки з Ялосоветиної скрині; книжки про Домовика).

Отже, у своїх творах для дітей письменниця поєднує особистісне з колективним, сучасне з архаїчним, реальне з вигаданим, прагнучи розповісти дитині-читачеві не тільки про пригоди її однолітків-сучасників, але також про історію народу, про традиції й вірування українців, навіть донести їй деякі з наукових відомостей чи фактів, про що свідчать, скажімо, «етимологічні вкраплення про походження прізвищ та географічних назв» [43, 270]. А все оце, разом узяте, сприяє формуванню світогляду юного читача, бачення ним світу як цілості, у якій кожне з кожним пов'язані й зумовлюють одне одного. Належить наголосити ще й на такому: у кожному зі своїх творів для дітей Марія Павленко намагається не зрадити своєму раз і на все життя визначеному творчому принципіві – писати, навіть у казках, про реальне життя (хай з проблемами, а часом і тяжкими хвилинами) та про реальних людей, які тільки завдяки власній фантазії потрапляють у незвичайні ситуації. Насамперед цим, вважаємо, заслужила письменниця читацьку любов і повагу, що засвідчує доволі активне перевидавання її книг. Про це каже і сама авторка в одному зі своїх інтерв'ю: на запитання *Як вдалося написати історію з погляду собаки?* (книга «Миколчині

історії») вона відповіла *Як вдалося написати? Не знаю. Я просто відчувала себе в Найдиній «шкурі» і бачила світ його очима. Усе було дуже по-справжньому* [10].

Образна система у творах Павленко поліфонічна – тут представлені дорослі (хай не так яскраво й рельєфно вималювані) і діти, добрі і злі, чемні й бешкетники, конкретні й історичні персонажі. Вони (образи) несуть в собі символічне, психологічне та міфопоетичне навантаження, що засвідчують такі їх характеристики:

- головні герої – діти або підлітки, які проходять шлях морального вибору та самопізнання, – авторка не описує їх зовнішність чи поведінку – усі вони подані в процесі зростання, становлення характеру, через зображення їхніх внутрішніх переживань, через прагнення зрозуміти себе і світ навколо себе;

- змальовані фантастичні істоти (русалки, домовики, духи) – це не лише казкові персонажі, а й метафори внутрішнього світу героїв;

- природу репрезентовано в творах письменниці в суб'єктній функції: дерева, вода, вітер постають як живі істоти, що взаємодіють із персонажами, допомагають розкрити їхню сутність, як ось у такому фрагменті з «Русалоньки із 7-В»: *Осінь усе глибшала, як глибшали Софійчині сумніви й вагання. Вкутавшись у подаровану тітонькою шаль, бродила золотими листяними заметами. Парк оголився і спорожнів. Тільки їхня з Вадимом акація ще ніяк не скидала срібно-зеленого кучерявого вбрання. Софійка знала: акація не жовкне, зеленіє до останнього і просто осиплеться;*

- міфологічні алюзії – образи Трипілля, прадавніх символів (стара шафа, для прикладу, яка може перенести допитливу людину в минуле, щоб у ньому пізнати свій рід і самого себе; прапрабабусине намисто, яке здатне розповісти про сімейні традиції) переплітаються з сучасністю, забезпечуючи глибину художнього простору.

Багата й нетривіальна образна система творів Павленко сприяє формуванню естетичного сприйняття, розвиває уяву та емоційний інтелект дітей.

Щодо мовного стилю письменниці, то найважливіші його прикмети – це:

- поєднання літературної та розмовної мови, що забезпечує природність діалогів і наближеність до дитячого мовлення;
- використання фольклорних елементів – прислів'їв, приказок, пісень, що збагачують текст культурними кодами;
- гумор, іронія, мовна гра, неологізми, авторські метафори, які створюють яскраву стилістичну палітру;
- інтертекстуальність – письменниця активно цитує, переосмислює культурні тексти, вводить алюзії на літературні та історичні джерела.

Мовленнєва стилістика творів М. Павленко сприяє розвиткові образного мислення й мовлення, мовної й мовленнєвої компетентностей читача, формує його естетичний смак і критичне мислення.

Наведене дає підстави до висновку, що творчість Марини Павленко для дітей – це синтез психологічної глибини, національного колориту, казковості та сучасного світобачення. Її твори є важливим внеском у формування нової парадигми української дитячої літератури, на чому наголошують, хай поки що і нечисленні, критики й дослідники творчого доробку письменниці.

2.2. Казки Марини Павленко як дидактичне підґрунтя для розвитку художньо-образного мислення й мовлення молодших школярів

У письменницькій скарбниці Марини Павленко серед віршів і повістей для дітей примостилися ще й казки, належні до тих, що їх у літературознавчій традиції кваліфіковано як літературні й визначувано так: це «авторський, художній, прозаїчний або віршовий твір, заснований або на фольклорних джерелах, або цілком оригінальний; твір переважно фантастичний, чародійний, що змальовує неймовірні пригоди вигаданих або традиційних казкових героїв і, в окремих випадках, орієнтований на дітей; твір, в якому неймовірне чудо відіграє роль сюжетотвірного фактора, служить вихідною основою характеристики персонажів» [5, 283].

У молодшому шкільному віці, як уже йшлося (див 1.1. цього дослідження), провідним типом мислення є наочно-образне, яке забезпечує здатність дитини до уявлення, фантазування, створення нових смислів і моделей світу. Саме тому літературні твори, особливо казки, відіграють важливу роль у розвитку когнітивної та мовленнєвої сфер молодших школярів. Авторські казки Марини Павленко, зокрема цикл «Півтора бажання. *Казки з Ялосоветиної скрині*», мають значний дидактичний потенціал у контексті зазначеного.

Збірка вміщує 12 казок. Кожна з казок має, як і вся збірка, основну назву, доволі прозаїчну, та підназву, яка з перших хвилин захоплює увагу читача, вимагає включення фантазії, бо що ж то таке, до прикладу *Т е р п л я ч а казка, перемотана Ялосоветою з уст однієї доскоцької тітоньки*. Інші підназви не менш дивовижні, пор.: *Недбала казка, Необережна, Вередлива, Забудькувата, Сміхотлива, Моторошна*. Розпочинається збірка казкою «Мандрівниця мимоволі (*Казка про Казку*)», а завершується оповіддю з уповні логічною назвою «Мандрівниця повертається», бо ж мандрівники, де б не бували, але завжди повертаються до рідних порогів – тут найзатишніше й серцю наймиліше. Радість і задоволення від повернення М. Павленко описує коротко, але ємно: *вона* (тобто Казка) – ***вдома!!!*** (Мандрівниця повертається).

Історія створення збірки, з уст авторки, така. Уже після публікації поетичних збірок і першої книги про Домовика (Домовичок з палітрою) ненароком знайшовся на горіщі «творчий» зошит за третій клас. У ньому, серед іншого, була й оповідь про Ялосовету та її вихованок. Вона й послугувала основою майбутньої збірки [15, 4].

Важливо, що вміщені в збірці казки письменниці порушують актуальні для учнів початкових класів морально-етичні проблеми:

- дружба, доброта, відповідальність, екологічна свідомість;
- протиставлення добра і зла, світла і темряви у формі, зрозумілій дітям цього віку;
- пошук себе, власної унікальності, подолання самотності.

Простір казок Марини Павленко часто має ознаки магічного реалізму: фантастичне в них переплітається з буденним, наприклад, з одного боку, вдова, її праця, життя-буття, сини Іван та Степан, а з другого – грибний князь Мухомор, його дружина Печериця та дочки Сироїжка й Лисичка, що виявилися зачаклованими сестричками Марійкою та Ганнусею і які завдяки мудрості вдови знову стали людьми (Удова й два сини). Важливу роль у просторі казок відіграє хронотоп – час і простір, які змінюються відповідно до внутрішнього стану героя. Проте казковий світ Марини Павленко – це не втеча від реальності, а тільки спосіб її глибшого пізнання й осмислення.

Казки Марини Павленко вирізняються яскравою метафоричністю, символізмом, поетичністю, що сприяє активізації уяви та розвитку асоціативного сприйняття, що так важливі для образного мислення, а значить, і мовлення. Наприклад, у казці «Півтора бажання» абстрактне поняття «бажання» персоніфіковане, воно набуває рис живої істоти, що стимулює дітей до переосмислення звичних понять через призму художнього образу. Часте використання символіки природи (вода, вітер, зорі, віхола) формує естетичне сприйняття світу, розвиває екологічну свідомість, а фантастичні трансформації персонажів (скажімо, тітки Секлети в півграфиню: *Сердега аж заточилася: рясна її спідниця ззаду переходила в довгу пишну шовкову сукню! Вишивану сорочку на спині стягнув тіснючий корсет! Очіпок за вухами перетворився на шикарний капелюшок із пишним бантом аж до землі. До зроду-віку босих підшов чіплялися ззаду на ремінцях високі підбори з підківками...*) активізують здатність до творчого моделювання ситуацій.

Казки збірки характеризує глибока образність, що поєднує традиційні фольклорні мотиви з сучасними реаліями, наприклад, Казка-мандрівниця, що має повернутися до скрині старої Ялосовети і двірники на вулицях сучасного міста (Мандрівниця мимоволі) чи вдова з окраїни села і вовк, що вісточку від синів приніс... (Удова й два сини). Авторка створює яскраві, психологічно достовірні персонажі (як-от тітка Секлета з *Ощадливої казки, перемотаної Ялосоветою з уст чудернацької на вигляд перекупки*). Герої казок Марини

Павленко часто мають подвійне значення – реальне й символічне, наприклад: *бабуся Ялосовега – Володарка Казок*.

Образи тварин, предметів, природних явищ у казках письменниці набувають алегоричного звучання, як-от, *Казка як носій всього того прекрасного, що пов'язане з дитинством* – це у випадку з Олиним татом, який тільки те й знав, що чванитися та задаватися. Коли ж приснилася йому Казка, то він геть чисто змінився: *Уставши вранці, усміхнувся Оліній мамі. Поцілував сонну донечку, не вилаяв Служницю і навіть похвалив сніданок! Був того дня й на службі добрим, уважним, чемним – аж поперелякував усіх: чи не захворів часом?* (Мандрівниця мимоволі).

Та найважливіше для нашого дослідження те, що казки Марини Павленко можуть щонайкраще прислужитися розвитку образного мовлення молодших школярів, до того ж під різними поглядами, бо мова їхня надивовижу багата, а поряд з цим така легка, невимушена, природна й експресивна, мовби з ества народного добута. Наскільки вона важлива для самої письменниці, дізнаємося з таких її слів: «Моя країна – це моя мова. Для мене це – не просто красиві слова. Глибоке закорінення у мовні пласти, розуміння підтекстів, творення нових значень просто на ходу... Це щось таке сакральне... Це такий світ, без якого я не уявляю себе – хай і у найбагатшій і найсправедливішій країні, але – з чужою мовою... Без оцього «подвійного», навіть «потрійного дна», коли сказав речення – а за ним – ще десять неказаних...» [16].

Закцентуємо насамперед на насиченості аналізованих текстів емоційно забарвленою лексикою – меліоративною, з суфіксами пестливості й здрібнілості -к-, -ок, -еньк- / -еньк, очк-, -ц-, -ен'- тощо: *Тішився одиначкою батько, упадала над своєю **кровиночкою** мати, а найбільше, мабуть, пишалася собою сама **Явдоня**. Вже як сяде, бува, перед **люстєрком** – ні мати, ні батько не докличуться. То бровою поведе, то **пасемце** закрутить, то **губенята** закопилить: **красуня!*** (Мельниківна) та пейоративною, із суфіксами збільшеності й згрубілості – -ущ-, -уг-, -ак- тощо, використаною зазвичай для зображення негативних почуттів і переживань персонажів, до того ж у

поєднанні з іншими засобами експресивності, як, скажімо у такому фрагменті: *Злодюго! Брехуняко! Дурисвіте!* – кипіла, ще раз вирушаючи до протилежного берега (Перевізник Микита). Часом для передачі негативних почуттів авторка вдається до слів із меліоративними суфіксами, надаючи висловленням в такий спосіб іронічного забарвлення, пор.: *Штанці аж лиснять, сорочина – як свята земля, рученята лепом обросли, під нігтиками – темніше ночі темної – чорно!* (Хатка для Нехайка), також до т. зв. усічених дієслів, як-от *бух, шур-шур!*, *зирк-зирк!* та похідних, утворених повтором тих самих чи майже тих самих слів і слів-синонімів: *хукала-хукала, самій-самісінькій, наробитися-наморитися*, емоційних вигуків: *ой-ой-ой!, леле!*

Не бракує в аналізованих текстах позначених експресією синтаксичних конструкцій, серед яких – генітивні речення: *А грибів у тім підземнім палаці!.. Тьма-тьмуца!* (Удова й два сини); окличні і/чи питальні, що часто-густо слідуєть одне за одним, пор.: *Жодної казки не зосталось у старої! Не треба, видно, казкам володарів! Не треба скрині! Хай живе воля!* (Мандрівниця мимоволі); *Казав я цю казку чи не казав? Не розказував? Хіба? Хай уже! Слухайте! А я думав... То що, іще раз казати?..* неповних і незавершених речень: *Я, пресвітла панно, одною ногою навипиньки стаю, другу – під пахву ховаю. Одним вусом до вільхи підв'язуюся, за другого – тримаюсь!* (Як Реготушка врешті зажурилася); речень із непрямым порядком слів: *Жив собі один князь. І було в нього три доньки* (Як реготушка врешті зажурилася); парцельованих структур: *Раптом обганяє Секлету карета панська, четвірнею запряжена. Золотом виблискує* (Півтора бажання).

Їх, крім того, характеризує доволі часто використання

а) діалогів:

– Дозбирали?

– Ще... ще дві копійчки! – захлипала молодиця і бух на коліна. – Прошу, благаю, змилуйтесь, не лишайте мене!

– Ну, так і буде. Але хоч пишете...

– *Ні-ні, паночку! Швидше язика собі відкушу! Везіть!* (Перевізник Микита);

б) внутрішнього мовлення: *Не пошкодує. Казати легко. А щоб ту копійчину заробити, скільки треба наробитися-наморитися! Дотягти до базару! Напектися на сонці, поки продасться! І – віддай? Ніколи Секлета старців не годувала. То й зараз обійдеться!* (Півтора бажання);

в) звернень до читача, вставлених зазвичай в середину синтаксичних побудов:

– *Пика в тебе не найгірша, – далі веде (“Пика”... “не найгірша”... Ви чули?!), – і характер нашій рідні під масть, і працювати навчилася трохи (Мельниківна) чи Навіть Олександрине вікно (я казав, що було воно з ґратами?) згоріло дотла (Лілея).*

г) поєднань літературної мови з елементами розмовної, що робить текст доступним і живим – майже кожне речення з наведених вище характеризує таке поєднання.

Важливою є також наявність ігрових мовних елементів – авторських неологізмів: *грибство, грибич, грибогривня, грибівна, Розсмішивус, Кихкотанія*; каламбурів: *Сироїжка – в сльози, а руденька (лисичка є лисичка, хитріша, видно) вийшла наперед і ну розказувати*; ритмізації: *Ох, і намордувалася дівчина з тими рушниками! День і ніч очей не стуляла, тендітні пальчики до крові посколювала! За люстерко геть забула: не до милуваннячка – як би долю втримати!..* (Мельниківна). Вони важливі для розвитку мовної чутливості й креативності молодших школярів.

Кожна казка, окрім зазначеного, містить чимало «цікавих» слів, більшість із яких – архаїзми чи історизми (наприклад, *придобенції, срібні веретенця, скриня, відзігорно* та ін.), поміщених у такі контексти, що обов’язково запам’ятаються: *Насправді ж була бабуся Володаркою Казок. Ото поки гості розказують їй усякі придобенції, вона буцім сидить і пряде. А це вона снує з почутого ниточку й намотує на веретено. Вночі ж, як подорожні поснуть,*

крадькома перемотує краці оповідки на окремі срібні веретенця і – до скрині, під замок (Мандрівниця мимоволі).

Авторці суттєво допомагають створювати образи фразеологізми, вони численно представлені в кожній із казок, пор.: *Кілька днів Софійка й за холодну воду не бралася: відпочивала. Мамі – не до прибирання: крутиться в роботі, як білка в колесі; На “дієті” так спав із лиця, що від інших і не відрізняється (Хатка для Нехайка); Втім, не мої діти – чого носа маю стромляти? (Удова й два сини); Упала, то лежи собі лежнем; Та всі ворухатся, товчуться, а очицями так і лупають!.. (Перевізник Микита); Шкребуться коти на душі в мельниківни, а не показує того, далі комизиться (Мельниківна).*

Важливою для розвитку образного мовлення є, як відомо, робота зі словами й виразами, ужитими в переносному значенні. Також епітетами та порівняннями. Нерідко авторка вживає їх поряд, мовби нанизуючи один троп на інший, див., для прикладу: – *У-у-у-у!!! – вис-завиває (метафора) під вікнами невгамовна (епітет) завірюха. – У-у-у-у!!! – голодним вовком (порівняння) петляє (метафора) круг лісної хати (Баба Віхола), наділяючи текст особливою експресією, а значить, і емоційністю, виказуючи в такий спосіб своє ставлення до зображуваних явищ і подій. У цьому фрагменті – до завірюхи.*

Виявляємо в текстах казок Марини Павленко синоніми й антоніми, що допомагають їй змалювати яскраві образи й картини, всебічно розкрити характери персонажів, пор. конструкції:

а) з синонімами: ... *жалісливі пасажери хлюпають і бризкають на жінку, поки не отямиться; Сидить молодиця, на сонці пряхиться. А поруч — дорога: хто не йде, той і кине монетку. Хто впізнає галасливу тітку, то і дві не пошкодує. А жебрак мимо шкандибав – гривеника пожертвував, ще й скибкою хліба пригостив; Там такі повороти, такі викрутаси, що ой-ой-ой!.. (Перевізник Микита);*

б) антонімами: – *Хочу, – каже, – такого – не знати якого! Щоб і вродливим, і потворним був! Щоб і добрим був, і лихим! Щоб і слугою був, і володарем, і Богом, і чортом! (Мельниківна); Щоб була собі і не молода, і не*

стара, не худа й не товста, в міру гарна і в міру негарна, не те, щоб бідна, хоч і не багата (Перевізник Микита) – у таких фрагментах як наведені, можна вести мову про антитезу як стилістичну фігуру. Трапляються мікротексти, у яких слова-синоніми набувають антонімічного звучання: *Аж якогось вечора, мало не вночі, стукає щось до хати. Не стукає – гупотить!* (Мельниківна).

Наявність у текстах М. Павленко таких одиниць і таких конструкцій сприяє розбудові активного словника учнів, формуванню граматичного ладу їхнього мовлення, розвитку комунікативної компетентності, а понад то – збагачуванню творчої уяви, вміння фантазувати, створювати образи, емоційно реагувати на предмети і явища довкілля.

З дидактичного погляду казки Марини Павленко характеризують такі ознаки, як:

- емоційна насиченість: вони сповнені переживань, почуттів радості, смутку, тривоги, що дає змогу дитині ідентифікувати себе з героями та проживати емоції разом з ними;··

- представленість ціннісних орієнтирів: у творах чітко простежуються такі цінності, як доброта, чесність, співчуття, відповідальність, любов до природи та ближнього;

- виразна прочитуваність моральних дилем: герої часто опиняються перед вибором, що стимулює дитину до роздумів і формування власної позиції;

- наявність фольклорних мотивів: використання елементів української міфології та традицій сприяє формуванню національної ідентичності та поваги до культурної спадщини.

Казками Марини Павленко можна скористатися як основою для:

- творчих переказів із варіативним розвитком сюжету;
- ілюстрування образів персонажів, що стимулює візуалізацію;
- мовленнєвих ігор (добір прикметників, синонімів і антонімів, пошук застарілих слів, складання діалогів).

Отже, авторські казки Марини Павленко, зокрема цикл «Півтора бажання. (Казки з Ялосоветиної скрині)», вирізняються глибоким змістом, багатою

мовою, емоційною насиченістю та моральною спрямованістю, що робить їх особливо цінними у роботі з молодшими школярами. Вони містять значний потенціал для формування емоційно-ціннісного ставлення молодших школярів до світу. Бо не тільки розважають учня, а й навчають, виховують, формують моральну позицію та емоційну чутливість, що є надзвичайно важливим у контексті розвитку образного мислення й мовлення дітей молодшого шкільного віку. Використання їх в освітньому процесі з української мови сприятиме гармонійному розвитку особистості дитини.

2.3. Алгоритм використання казки як дидактичної основи для розвитку художньо-образного мислення та мовлення молодших школярів

Формування художньо-образного мислення та мовлення є в початковій школі ключовим чинником розвитку творчої особистості. Казка як жанр дитячої літератури має потужний потенціал для стимулювання творчої уяви, естетичного сприйняття та мовленнєвої активності учнів. Твори Марії Павленко, як показано вище (підрозділи 2.1 і 2.2), зокрема її казки, вирізняються глибоким змістом, яскравими образами та доступністю для дитячого сприйняття, тож можуть бути використані на уроках словесності (чи то цілісно, чи окремими фрагментами) для опанування певних мовних явищ у розрізі змістової лінії «Досліджуємо мовні явища») або ж для реалізації завдань будь-якої з інших змістових ліній.

Нижче подаємо схему, спираючись на яку вчитель може організувати роботу за змістом і/чи формою якоїсь із казок Марини Павленко, реалізуючи головну мету конкретного уроку, а поряд із нею – працюючи над розвитком дитячої уяви, її емоційної сфери, над формуванням естетичних смаків та над активізацією мовленнєвої діяльності учнів певного класу початкової школи.

Структурні елементи схеми.

I. Загальна характеристика казки. Вона передбачає виокремлення й опис таких елементів аналізу, як: автор казки, її жанрові особливості, провідна тематика, образна система, мовний стиль.

II. Робота над розвитком художньо-образного мислення. Тут важливо акцентувати на запитаннях і завданнях, які мають за мету активізувати творчу уяву учнів, їхнє вміння фантазувати – ідеться про створення внутрішніх образів персонажів, здібність побачити своїм внутрішнім зором зображувані в творі події, характери героїв, хронотоп (тобто взаємопов'язані час і простір), у якому художня дія відбувається та який впливає і на неї, і на її агентів – персонажів твору). Важливий складник цього аспекту – робота над розвитком метафоричного мислення. Вона має бути сконцентрована на проблемі формування умінь прочитувати крізь алегорії та символи глибинні смисли та на розвитку здібності до асоціативного мислення й емпатії, тобто емоційного співпереживання, що є надзвичайно важливим для успішного буття в соціумі: бути по-справжньому співчутливим – це, як стверджують психологи, дивовижний дар людини.

III. Розвиток мовлення на основі казки. Організація роботи над розвитком мовлення на основі казки передбачає її сприйняття. Воно розпочинається зі аудіювання, тобто слухання казки (її фрагмента) з подальшим обговоренням, що включає осмислення змісту, з'ясування образів персонажів, їхніх визначальних рис, також мовних засобів їх утілення. Далі можна організувати переказ казки (її фрагмента), який стимулює логічне та послідовне мовлення, вправи та завдання творчого характеру, наприклад, написання альтернативного фіналу, листа герою, створення опису казкової країни, створення ілюстрацій, вправління в розвиткові діалогічного мовлення: інсценізація, рольові ігри, що дають змогу глибше прожити сюжет, обговорення морального вибору персонажів тощо.

У ході реалізації так окреслених завдань, видів роботи з казкою вчитель може скористатися такими методичними прийомами:

- робота з ілюстраціями до казки: «Що зображено? Як це пов'язано з сюжетом?»;
- створення «карти образів»: учні позначають персонажів, їхні риси, дії;
- вправи на добір епітетів, порівнянь до описів у тексті.

- «казкове інтерв'ю»: учень у ролі журналіста ставить запитання комусь із героїв твору.

Продемонструємо, як можна користатися наведеним алгоритмом, на прикладі казки «Хатка для Мурки» (із книги Марини Павленко «Домовичок і купа проблем»), адаптованої для учнів початкових класів. Вона ідеально підходить для розвитку їхнього образного мислення та мовлення, позаяк є прикладом тексту, який поєднує в собі естетичну цінність із потужним дидактичним потенціалом. Зауважимо, що книга «Домовичок і купа проблем» на сьогодні остання з циклу про Домовика. Ілюстрації до книжки створила дочка письменниці Оксана Музиченко.

1. Короткий зміст твору.

Казка розповідає про дівчинку, яка вирішила змайструвати хатку для своєї улюбленої кішки Мурки. У процесі реалізації свого задуму вона стикається з труднощами, але завдяки наполегливості, доброті та допомозі друзів здійснює задумане. Історія сповнена тепла, турботи та любові до тварин.

2. Тематика та ідеї казки:

- акцентування доброзичливості й турботи: головна героїня (дівчинка Оксанка) прагне зробити щось хороше для іншої істоти – киці-приблуди;
- наполегливість і працьовитість – дівчинка не здається, навіть коли здійснити задумане не одразу виходить, бо є багато не залежних від неї проблем і зумовлених ними труднощів;
- дружба і взаємодопомога: дівчинка Оксанка не сама долає перешкоди; поряд з нею – вірні друзі: Домовичок і однокласниця та вірна подруга Женя, старша сестра Оля.

Ці ідеї легко сприймаються дітьми та формують моральні орієнтири: тваринкам, навіть бездомним, треба допомагати, бо вони пам'ятатимуть добро і відповідно те добро повернуть – своєю прив'язаністю й відданістю, навіть корисне щось можуть зробити для дому, наприклад, віднадити мишок.

3. Мовні особливості твору:

- проста, емоційно насичена мова, доступна учням початкової школи;

- численні діалоги та звертання, які стимулюють розвиток мовленнєвої активності;

- наявність образних висловів – метафор: *молоти* в значенні ‘говорити будь-що’, *кипіла* в значенні ‘сердилася’, *відрізати* в значенні ‘різко відповісти’; порівнянь: *вони нявчали й скавулили, як навіжені*; епітетів, наприклад, *безславне торгування* – сприяє розвитку уяви.

4. Образи:

- головна героїня – приклад доброти, ініціативності, творчого мислення;
- Мурка – не просто кішка, а символ домашнього затишку, потреби в турботі;

- другорядні персонажі – допомагають розкрити тему співпраці.

5. Педагогічний потенціал

Казка може бути використана для:

- розвитку зв'язного мовлення – переказ, складання плану, опис героїв.
- формування образного мислення – фантазування про вигляд хатки;
- творчих завдань – намалювати хатку, написати листа від імені Мурки, створити продовження історії.

Отже, казки, зокрема казки Марини Павленко, є ефективним дидактичним засобом для розвитку художньо-образного мислення та мовлення молодших школярів. Їхня художня насиченість, емоційна глибина та доступність для дитячого сприйняття створюють умови для формування творчої, чутливої до слова особистості. Використання казки в освітньому процесі сприяє не лише мовно-літературному розвитку учнів, а й загальному їх мовленнєвому та емоційно-образному зростанню.

**РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ КАЗОК
МАРИНИ ПАВЛЕНКО У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ ХУДОЖНЬО-
ОБРАЗНОГО МИСЛЕННЯ Й МОВЛЕННЯ
УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ**

**3.1. Принципи відбору матеріалу з казок Марини Павленко для розвитку
художньо-образного мислення й мовлення молодших школярів**

У процесі розвитку художньо-образного мислення та мовлення учнів початкових класів важливу роль відіграє якісний добір літературного матеріалу. Казки загалом, Марини Павленко як сучасної української письменниці зокрема, мають значний потенціал для реалізації навчальних і виховних завдань, позаяк «активізують дитячу фантазію, розвивають логічне мислення, пам'ять, мовленнєво-комунікативні здібності, творчу уяву, художньо-естетичний смак» [37, 172]. Поряд із цим дослідники наголошують, а наші спостереження засвідчують суттєве зниження інтересу дітей до казки, її відносно низьку представленість у підручниках з читання, а тим паче в підручниках із української мови для початкової школи [37, 171]. Це спонукає ще з більшою увагою приглянутися до казок Марини Павленко, які чи найрідше виявляємо на сторінках сучасних підручників з української мови та читання попри значні їх пізнавальні й розвивальні можливості. Ефективне використання її творів на уроках із предметів мовно-літературної освітньої галузі передбачає дотримання низки принципів добору казкового матеріалу. До них належать:

1) *принцип вікової відповідності* (в інтерпретації О. Савченко – принцип природовідповідності, тобто «підпорядкування дизайну, режиму, змісту, методів навчання і виховання природі дитини і водночас – своєчасну орієнтацію педагогів на сенситивність ... дітей певного віку до конкретних видів діяльності і впливів»[28, 84]); у контексті досліджуваної нами проблеми важливо: а) щоб казковий текст відповідав психологічним особливостям дітей 6–10 років; б) щоб сюжет був доступним для розуміння, з чіткою логікою подій

та зрозумілими мотиваціями героїв; в) щоб мова твору була образною, але не перевантаженою складними конструкціями;

2) *принцип пізнавальної та емоційної цінності*; для засвічення значущості цього принципу пошлемося на В. Сухомлинського, який закликав учителів початкових класів дбати, щоб процес пізнання був емоційно забарвленим, бо без багатой емоційної пам'яті неможливий повноцінний розумовий розвиток особистості [39, 504–505], і на О. Чебакіна, який стверджує, що питання співвідношення емоцій і пізнавальної діяльності – сьогодні одне з найважливіших у психопедагогіці [46, 86]; казка, згідно з зазначеним, повинна викликати емоційний відгук, стимулювати уяву, співпереживання й містити елементи пізнання світу, природи, людських взаємин; її художні образи мають бути яскравими, метафоричними, здатними активізувати образне мислення.

3) *принцип мовленнєвої активності*; казковий текст має сприяти розвитку усного й писемного мовлення; він повинен містити діалоги, описи, внутрішні монологи, щоб можна було працювати над інтонацією, поповненням словника, побудовою висловлень; важливо, щоб твір стимулював дітей до переказу, творчого письма, інтерпретації.

4) *принцип здатності до реалізації виховних завдань*; казка має містити моральний компонент: ідеї добра, справедливості, відповідальності; герої мають демонструвати приклади поведінки, які сприяють формуванню етичних норм, але казка не повинна бути моралізаторською, вона лиш має спонукати дитину до самостійних висновків;

5) *принцип естетичної якості*; він впливає зі значущості естетичного виховання та важливості формування естетичної культури особистості – обов'язкового і суттєвого компонента змісту освіти, котрий забезпечує виховання естетичних почуттів, смаків, суджень, художніх здібностей, умінь сприймати і перетворювати дійсність за законами краси [48]; мова казки, відповідно до наведеного, повинна бути художньо виразною, багатою на тропи; стиль автора – формувати естетичний смак, любов до слова, образного

мислення; казка повинна бути прикладом літературної майстерності, що надихає на творчість;

б) *принцип інтеграційного потенціалу*; казковий матеріал має бути придатним для реалізації міжпредметних зв'язків (літературне читання, українська мова, образотворче мистецтво, музика, природознавство); містити в собі можливості для створення ситуацій інтегрованого навчання.

Отже, добір матеріалу з казок Марини Павленко для розвитку художньо-образного мислення та мовлення учнів початкових класів має ґрунтуватися на низці дидактичних принципів, а саме: вікової доцільності, емоційної насиченості, мовленнєвої активності, естетичної якості, представленості виховного й інтеграційного потенціалів. Урахування їх забезпечить ефективне використання казки як дидактичного інструменту, що сприяє гармонійному розвитку особистості молодшого школяра.

3.2. Форми, методи та прийоми роботи з розвитку образного мислення й мовлення молодших школярів за текстами казок Марини Павленко

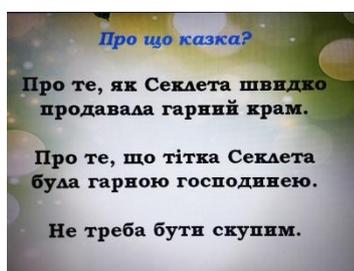
У підрозділі 2.2. нашого дослідження засвідчено, що казки Марини Павленко, насамперед збірка «Півтора бажання. *Казки з Ялосоветиної скрині*» – це доволі своєрідні й естетично багаті зразки сучасної української дитячої літератури, які можуть послугувати чудовим ресурсом для розвитку художньо-образного мислення та мовлення молодших школярів. Використання цього ресурсу на уроках української мови та читання шляхом застосування творчих, емоційно насичених та мовленнєво активних форм роботи та відповідних їм методів і прийомів дасть можливість успішно реалізувати навчальні, виховні та розвивальні цілі, також активізувати пізнавальну, мисленнєву й мовленнєво-комунікативну діяльність школярів.

Форми роботи в контексті досліджуваної проблеми – це способи активного залучення учнів до аналізу, інтерпретації та творчого переосмислення казок письменниці. Методи навчання у викладі академіка О. Савченко – автора «Дидактики початкової школи», керівника колективу зі створення Типової освітньої програми для НУШ, автора підручників із читання

(літературного читання) – це «способи упорядкованої взаємопов'язаної діяльності вчителя й учнів, спрямовані на розв'язання навчально-виховних завдань», що є за своєю природою багатофункціональними [28, 171]. Кожен із методів реалізується шляхом застосування певного прийому чи прийомів, що являють собою певну дію чи сукупність дій. Виокремимо серед усього розмаїття форм, методів і прийомів ті, що можуть бути з успіхом використані в роботі з казками Марини Павленко:

- **Інтерпретування змісту казки**

- а) обговорення персонажів казки;
- б) їхніх мотивів;
- в) обговорення моралі казки, наприклад:

Взято з інтернету. URL <https://surl.li/nebttw>

Тут наголосимо, що важливо у ході обговорення ставити учням такі запитання, які спонукають до критичного мислення.

- **Читання казки з елементами драматизації:**

- а) читання з передбаченням: передбачення розвитку сюжету за ілюстраціями або початком казки;

- б) порівняння героїв з реальними людьми: розвиток асоціативного мислення, емоційної емпатії, наприклад: *Чи є серед ваших знайомих діти, які так само допомагають своїй мамі, як Софійка* або *Чим твоя допомога мамі відрізняється від допомоги Софійки?* (Хатка для Нехайка);

- б) інсценізація або ж театралізоване відтворення казкових сцен із використанням костюмів чи масок, що сприяє розвитку усного мовлення, інтонаційної виразності, виразності міміки й жестів, емоційного інтелекту та творчої уяви молодших школярів.

- **Виконання творчих завдань**

- а) написання продовження казки; до казки «Півтора бажання» це може бути продовження з загаданими дітьми бажаннями;
- б) створення альтернативного фіналу, наприклад, до казки «Баба Віхола»;
- в) написання листа, скажімо, бабусі Ялосоветі;
- г) складання власної казки за мотивами твору, наприклад, створення «казки-подруги» до казки «Мандрівниця поневолі»;
- г) створення казкової газети: учні пишуть новини, інтерв'ю з героями, рекламу казки тощо.

- **Ілюстрування**

- а) малювання сцен;
- б) героїв;
- в) створення обкладинки до казки;
- г) створення лепбуку або книжки-саморобки – інтерактивної паперової книжки з завданнями, малюнками, цитатами; казкового колажу: аплікація з образами героїв, чарівних предметів, місць дії (інтеграція з уроками мистецької освітньої галузі).

Завдання такого плану розвивають творчу уяву учнів, збагачують образне мислення та сприяють виробленню їхніх естетичний смаків.

- **Групові та парні форми роботи**

- а) робота в парах: складання діалогів, обговорення вражень, спільне малювання.

- б) групові проекти: створення ментальних карт казки: схематичне зображення подій, зв'язків між персонажами, емоційних станів; створення казкової мапи, родоводу героїв, казкової енциклопедії.

- в) коло думок: обговорення моральних уроків казки, висловлення власної думки, наприклад, *Чого навчила вас Казка про Нехайка?, про тітку Секлету?*

- **Розвивальні ігри**

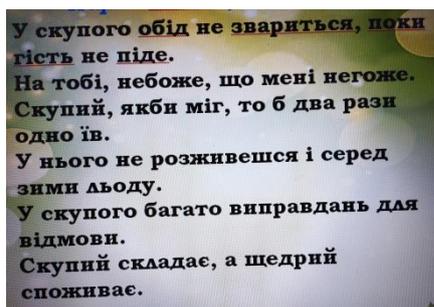
- а) гра «Упізнай, хто я?»: учень описує героя без називання, решта учнів мають здогадатися; це активізує мовлення і творчу уяву;

б) «Знайди помилку»: учитель читає змінений уривок, учні знаходять невідповідності;

в) гра «Казковий детектив»: пошук причин і наслідків подій, мотивів героїв, наприклад, *Чи справді від Софійчиної утоми замешкав у їхній господі під шафою Нехайко (Хатка для Нехайка); Чому бабуся-чарівниця подарувала тітці Секлеті півтора бажання, а не три, як це буває зазвичай у казках? або ж Чому з тіткою Секлетою сталася така дивна пригода дорогою на ярмарок? (Півтора бажання);*

г) «перевтілення» в героїв казки, розігрування ситуацій, що допомагає глибше зрозуміти характери персонажів;

г) розгадування казкових вікторин та кросвордів: перевірка знань про персонажів, події, мораль казки, наприклад, *Прочитай прислів'я, що на слайді і поміркуй, яке з них найкраще характеризує поведінку тітки Секлети в розмові з бабуся-чарівницею?*

Взято з інтернету. URL <https://surl.li/nebtw>

Ці форми роботи сприяють розвитку критичного мислення, мовленнєвої активності, уяви та емоційного інтелекту молодших школярів. Вони також дають змогу інтегрувати казки у міжпредметні зв'язки – з образотворчим мистецтвом, етикою, музикою.

• Робота над мовою казки

а) словникова робота: пояснення значення архаїзмів, діалектизмів, казкових термінів; робота з авторськими неологізмами, синонімами, антонімами, фразеологізмами, зокрема створення казкового словника; тут важливо використовувати картини, зображення відповідних предметів, малюнки, схеми тощо, щоб увести аналізовані одиниці в активний словник

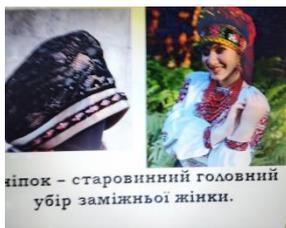
учнів, скажімо, щодо архаїзмів, ужитих у казці «Півтора бажання» можна скористатися такими зображеннями і вправою на встановлення відповідності:

Ярмарок в Україні.

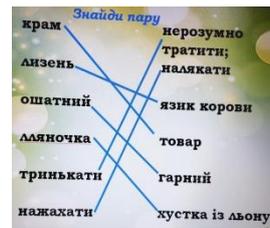
Екіпаж – старовинний легкий візок, який везли коні.

випок – старовинний головний убір заміжньої жінки.

Ліврея – старовинний службовий одяг.

Взято з інтернету. URL <https://surl.li/nebttw>

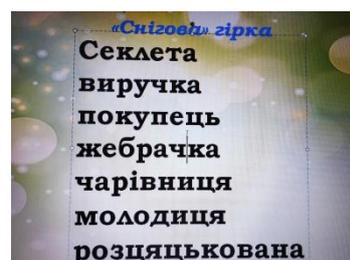
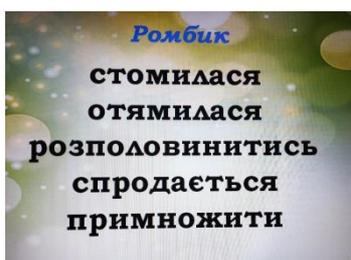
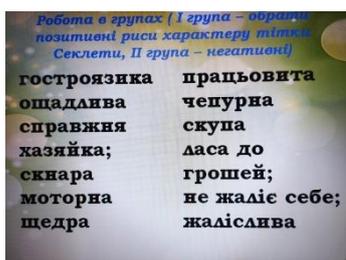
а під час опрацювання фразеологізмів, ужитих у цьому ж тексті – щоб активізувати уяву учнів, асоціативні зв'язки між мисленнєвими образами, варто запропонувати вправою на пошук відповідника «Знайди пару»:

Взято з інтернету. URL <https://surl.li/nebttw>

б) робота з діалогами: відтворення діалогів героїв, зміна інтонації, створення нових реплік;

в) граматичні вправи: на добір прикметників до опису героїв, наприклад, якими можна описати Казку, її сестричок, бабусю Ялосавету, Нехайка, Софійку або на вибір прикметників, що називають позитивні риси когось із героїв та негативні їх риси, назв дій, які вони здійснюють, чи тих асоціацій, які у зв'язку з ними виникають, наприклад:

Взято з інтернету. URL <https://surl.li/nebttw>

також утворення речень з казковими словами, звертаннями, інтонування речень, різних за метою висловлювання та емоційним забарвленням, перебудова однотипних неускладнених простих речень у прості речення з однорідними членами речення тощо.

Отже, форми і методи роботи з казками Марини Павленко на уроках української мови здатні забезпечити комплексний розвиток мовленнєвої компетентності учнів. Інтерпретація, драматизація та творчі завдання сприяють формуванню художньо-образного мислення, емоційної чутливості та любові до слова. Такий підхід відповідає сучасним освітнім тенденціям, орієнтованим на всебічний розвиток особистості молодшого школяра.

3.3. Апробація моделі розвитку художньо-образного мислення і мовлення молодших школярів із використанням казок Марини Павленко

Результативність включення в процес розвитку художньо-образного мислення й мовлення молодших школярів як запоруки творчого, естетичного й морально-етичного їх зростання казок Марини Павленко перевірено в роботі з 23 учнями 4-В класу Самбірського ліцею «Лідер», що у Львівській області, класним керівником якого я є майже від початку цього навчального року. Клас навчається за Типовою освітньою програмою, складеною під керівництвом О. Савченко. На уроках української мови та читання учні працюють з підручниками, автори яких – М. Вашуленко, Н. Васильківська, С. Дубовик (1 частина) та О. Вашуленко (2 частина). Упродовж 2024–2025 н. р. я лише спостерігала за діяльністю цих учнів на уроках української мови та читання, до того ж особливо прицільно – під час вивчення на уроці читання твору Марини Павленко зі збірки «Півтори бажання. Казки з Ялосоветиної скрині» «Хатка для Нехайка. *Не д б а л а* казка, перемотана Ялосоветою з уст однієї дуже охайної дівчини» (уроки 30–31 за календарним плануванням). Це єдиний твір авторки, з яким О. Вашуленко передбачила познайомити дітей упродовж їхнього навчання в 2-4 класах початкової школи. На урок позакласного читання під назвою «Робота з книгою» (урок 35) ми з учителькою спланували роботу над казкою

«Півтора бажання», у ході якої використали частково форми та методи, представлені у підрозділі 3.2.

З початком роботи з класом у статусі класного керівника, щоб пересвідчитися, чи пам'ятають учні вивчені у 3 класі казки Марини Павленко, а також чи цікаві вони їм, ми провели анкетування учнів експериментального 4-В класу та контрольного 4-Б класу (28 учнів; класний керівник – Забуга Тетяна Юліанівна). Анкета включала такі запитання:

– Хто така Марина Павленко? _____

– Де вона народилася? _____

– Які твори Марини Павленко ми вивчали у 3 класі _____

– Хто з героїв вам найбільше запам'ятався? _____

– Чим він вам запам'ятався? _____

Результати анкетування засвідчує *табл. 1*. Вони мало різняться в учнів експериментального й контрольного класів. Трохи кращі показники учнів експериментального класу пояснюємо тим, що на уроці позакласного читання учні познайомилися ще з однією казкою Марини Павленко – «Три бажання».

Таблиця 1.

Питання \ Клас	Перше	Друге	Третє	Четверте	П'яте
Експериментальний	79%	55%	67%	57%	49%
Контрольний	78%	47%	65%	55%	45%

Упродовж двох місяців (вересень-жовтень 2025 р.) учні експериментального класу на уроках української мови під час вивчення передбачених програмою й календарним плануванням тем виконували, крім вправ із підручників, вправи, побудовані на основі текстів казок Марини Павленко.

Вправа 1.

ТЕМА: Засоби зв'язності тексту

Прочитайте текст. Відшукайте в ньому слово, що повторюється. Чи доречний цей повтор. Удоскональте текст, скориставшись словами з довідки.

– У-у-у-у!!! – виє-завиває під вікнами невгамовна віхола. – У-у-у-у!!! – голодним вовком петляє круг лісничкової хати. Отак би й проковтнула її своєю білою пащекою!..

Страшно Катрусі й Миколці. Катруся тихенько сидить, а молодший братик ніяк собі місця не нагріє.

– Бою-у-у-уся! – плаче. – Хочу до ма-а-ами!

Сестричка вже йому – і казочку, і пісеньку. А Миколка ще дужче скнирить:

– Бою-у-у-уся!..

– Замовкни, – розсердилася сестра, – а то покличу зараз бабу Віхолу!

Ні, реве малий!

– Ах, не віриш? Ну, то ось глянь! – Катруся розчинила навстіж вікно просто надвір.

– Заберіть його, бабо Віхло!

Погукала, щоб тільки налякати вередуна. Коли це справді – влітає віхола до хати! Крутнулася, захопила Миколку білими ручиськами й вилетіла геть (За М. Павленко).

Довідка: хуга, завірюха, заметіль, хурделиця.

Подумайте, яким би міг бути початок цього тексту. Запишіть його.

Вправа 2.

ТЕМА: Засоби зв'язності тексту

Домашнє завдання. Складіть (за бажанням) анотацію до однієї з прочитаних казок Марини Павленко. Пам'ятайте про правила зв'язку речень у тексті.

Вправа 3.

ТЕМА: Типи текстів

Прочитайте текст. З якого твору він узятий – оповідання, казки, легенди? Які слова чи звороти допомогли тобі це визначити? З якою метою

(про щось розповісти, щось описати, про щось поміркувати) цей текст створено? Свою думку обґрунтуйте.

Тим часом Казка-Мандрівниця мусила заночувати в садку. Вікна будинку випромінювали світло й музику.

У бджолиних вуликах та в мурашниках теж засвітилося. Усі лаштувалися до сну. Казка постукала до якихось дверцят, щоб попроситися переночувати. Їй відчинила чорна лискуча Жужелиця. Вона радо запропонувала, крім ліжечка, ще й каву, на місячному сяйві настояну. Звідки могла знати Казка, що нічні комахи п'ють каву, щоб тоді міцно спати весь день? Звідки знати було й Жужелиці, чим обернеться її щире частування?

Прокинулась Казка лише наступного вечора (За М. Павленко)

Вправа 4.

ТЕМА: Тексти різних стилів. Медіатексти

Відновіть текст. Поміркуйте, до якого стилю його можна віднести? Назвіть ознаки, що вам допомогли це встановити. Поясніть значення виділених слів. За потреби скористайся словником.

– Ет, нехай! – махнув рукою. – Мене все одно там ніхто не бачить!

– Де ти взявся на мою голову? – дивувалась дівчинка.

– Як це де? З порошинки! Ти що, не чула? Якщо порошинку довго не чіпати, якщо тримати її в сухому, ще й сміттячком зверху вкютати, з неї може вилупитися хлопчик-нехайко.

– Ти хто?

– Як це хто? Нехайко! – веселенько блимнув оченятами.

– Що ти робиш у мене під шафою?

– Не в тебе, а в себе! У мене під шафою хата! – Ти чого невмиваний? Хоч би нігті позрізував!

– Хлопчик? Нехайко? – роззявила рота Софійка.

– Бра-а-атиків?! – аж похолола дівчинка.

– І не один, – охоче хвалився замазура. – Я тобі таємницю відкрию: скоро матиму братиків!

– Не рада? Але хто ж нас розвів, як не ти? Хто, як не ти, викохує нас по всіх закапелках? Тепер дивуєшся? Хрещена мати називається! – обурено пирхнув Нехайко і вмовк (М. Павленко).

Вправа 5. Робота в парах

ТЕМА: Речення. Види речень за метою висловлювання

*Прочитайте текст. Що в ньому незвичного? Потренуйтеся в парі, як правильно прочитати цей текст у ролях. Встановіть, які речення за метою висловлювання в ньому використано? Запишіть окличні речення. Поясніть значення слова **дивовижя**, доберіть до нього спільнокореневі. Яке інше слово могла тут авторка вжити? Чи доречна ця заміна? Чому, на вашу думку.*

Сонце висіло вже високо й добряче припікало. Над Казкою бриніли бджоли й здивовано перемовлялися:

– Це дз-з-з-віночок?..

– Не схож-ж-же...

– Мож-же, гвоз-з-здика?..

– Чи нез-з-забудка?

– Я Казка, – видихнула мимовільна мандрівниця й відчула, що на свіжому повітрі та сонечку їй значно полегшало.

– Каз-з-зка! Каз-з-зка! Ми такої чудернацької квітки зроду не бачили. Летімо до вулика! Хай всі надивляться на цю дивовижу! (За М. Павленко).

Вправа 6

ТЕМА. Звертання

Прочитайте текст. Відшукайте в ньому звертання. Вставте замість крапок потрібне закінчення. З двох слів, що в дужках, виберіть те, що найбільше підходить за змістом.

У пошуках братика ступила Катруся в господу.

– Чого розходився, Вихор...? – почувла (холодний, лагідний) старечий голос.

Ой, тут Миколка не сам! У кутку, спиною до Катрусі, (біле, світленьке) бабище схилилося над колискою.

- Спи, мале, спи, дурне! – приказувала стара, не озираючись.
- Додо-о-ому, бабун...! – хлипає Миколка.
- Ех, ти, рев...! Щастя свого не відаєш! Будеш мені чи за сина, чи за внучатко.
- Додо-о-ому!..
- Ти ж будеш у мене в пухові спати, морозивом об’їдатися – ні в чому не відмовлятиму!
- Відпусті-і-іть! – не (вгаває, слухає) хлопчик.
- Віддайте мені, бабус... Віхол..., мого братика! – озвалась Катруся (За М. Павленко).

Після виконання з учнями 4-В класу цих вправ на уроках із вивчення розділів «Текст» та «Речення» в обох класах – експериментальному й контрольному було проведено діагностувальну письмову роботу, метою якої було не лише виявити, як учні засвоїли вивчені теми, але також їхні вміння фантазувати і висловлюватися образно.

Завдання роботи.

1. *Прочитай текст і спиши його, дібравши заголовок.*

Люди сіють хліб. Щедро оспівана ця праця людська.

Зерно для людини і досі залишається земним дивом. Воно безсмертне. Кинуте в землю, стає колоском. Наливається соками землі й сонця. Красується. Радують урожаєм (М. Сингаївський).

2. *Визнач його тип та стиль.*

3. *Зазнач, якими почуттями він сповнений.*

4. *Підкресли в ньому речення з однорідними членами.*

5. *Продовж цей текст 2-3 реченнями.*

Роботи учнів обох класів було оцінено за такими критеріями: високий рівень, середній рівень, низький рівень.

Високий рівень – учень правильно виконав завдання на визначення типу й стилю тексту, правильно підкреслив речення з однорідними членами; дібрав відповідний змістові й емоційному забарвленню тексту заголовок, не

помилився у визначенні цього емоційного забарвлення; в належному смислово-емоційному ключі продовжив текст.

Середній рівень. учень правильно виконав завдання на визначення типу й стилю тексту, правильно підкреслив речення з однорідними членами; визначив правильно емоційне забарвлення, дібрав заголовок, продовжив текст, але і заголовок, і продовження не відзначається оригінальністю.

Низький рівень: учень правильно підкреслив речення з однорідними членами речення, дібрав доволі прозаїчний заголовок, але не зумів продовжити текст і визначити його тип і стиль.

Результати діагностувальної роботи відображає *табл. 2*. Вони дають підстави до таких висновків.

Таблиця 2.

Класи \ Рівні	Високий	Середній	Низький
Експериментальний	9 учнів – 39%	10 учнів – 44%	4 учні – 17%
Контрольний	9 учнів – 34 %	12 – 41%	7 учнів – 25 %

Результати апробації в освітньому середовищі авторської системи вправ, розробленої за текстами казок Марини Павленко з метою розвитку художньо-образного мислення й мовлення учнів початкової школи та з урахуванням методичних вимог і засад, викладених у підрозділах 3.1 і 3.2 роботи, переконують, в доцільності, з одного боку, самої методичної моделі, а з другого – у важливості звернення до творчого доробку Марини Павленко

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження важливої під різними поглядами проблеми сучасної лінгводидактики дає підстави до таких висновків.

1. Попри обговорення в науковій літературі минулих часів і сьогодення питань, пов'язаних із обґрунтуванням значущості художньо-образного мислення та мовлення для становлення особистості як такої, а також із процесами їх розвитку, вони й досі є предметом наукових дискусій як у філософії та психопедагогіці, так і в лінгводидактиці. Зазначене підтверджує актуальність теми нашої магістерської роботи.

Художньо-образне мислення й художньо-образне мовлення – сутності взаємопов'язані й взаємозумовлені. Художньо-образне мислення – це вища форма наочно-образного мислення, що є базовим етапом мисленнєвого розвитку особистості й визначальним для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Воно оперує чуттєвими образами, інтуїцією, асоціаціями, а не абстрактними поняттями і є вкрай важливим як для творчої діяльності, так і для розвитку словесно-логічного мислення. Образне мислення синтетичне за своєю природою; його розвиток у молодшому шкільному віці проходить три етапи – сенсорно-емоційний, уявно-асоціативний, творчо-рефлексивний, кожний з яких має свої особливості.

Художньо-образне мовлення позначене використанням метафор, символів, поетичних форм для передачі думок. Його роль у розвитку творчої уяви, естетичного сприйняття, емоційного інтелекту, активізації мисленнєвої й мовленнєвої діяльності дітей молодшого шкільного віку складно переоцінити.

2. Казка (народна й літературна) як специфічний жанр словесного мистецтва володіє широкими дидактичними можливостями загалом, і для розвитку художньо-образного мовлення й мислення учнів початкових класів зокрема. Вона важливий засіб стимулювання різноманітних психічних процесів у внутрішньому світі дитини. Казка є також ефективним когнітивним інструментом, адже її тло (емоційне, наочне, конкретне й чуттєве), як показали сучасні дослідження із психопедагогіки, може слугувати базою для розв'язання

будь-якої з проблеми, бо процеси виконання тих чи тих дій або ж вирішення логічних завдань завжди мають за супровід емоційну напругу. На матеріалі казок учитель має змогу забезпечити повноцінне емоційне й інтелектуальне усвідомлення дітьми дійсності та на основі образного її сприйняття розвивати творчу уяву, естетичне сприйняття, здібність давати оцінку реальним предметам, а також предметам і явищам, створеним розумом людини.

3. Творчий доробок сучасної української письменниці, художниці й педагогині Марини Павленко містить у собі суттєві розвивальні й виховні можливості. Казкам у ньому, насамперед казкам із збірки «Півтора бажання. *Казки з Ялосоветиної скрині*», належить особливо примітна роль. Їм властиві глибокий зміст, багата мова, широка палітра образів, емоційна насиченість і спрямованість на формування численних моральних чеснот. Це робить казки Марини Павленко особливо цінними в роботі з молодшими школярами, зокрема й у плані розвитку художньо-образного мислення та мовлення.

4. Ефективність використання матеріалу казок Марини Павленко в освітньому процесі з української мови в початковій школі з метою розвитку художньо-образного мислення й мовлення передбачає вироблення належних методичних засад щодо відбору цього матеріалу та створення моделі опанування ним на уроках української мови та читання. Серед методичних засад найвагомим є не порушувати принципів добору казкового матеріалу, а саме: *принципу вікової відповідності, пізнавальної та емоційної цінності, мовленнєвої активності, здатності до реалізації виховних завдань, естетичної якості, принцип інтеграційного потенціалу*. Щодо створюваної моделі взаємопов'язаного розвитку художньо-образного мислення й мовлення, то вона повинна мати за основу творчі, емоційно насичені та мовленнєво активні форми роботи й відповідні їм методи та прийоми, як того вимагає особистісно орієнтована комунікативно-діяльнісна парадигма сучасної мовної освіти.

5. Апробація вправ, створених з урахуванням зазначених принципів та вимог, на уроках української мови в 4 класі переконала в дієвості моделі й значущості її результатів.

СПИСОК ВИКОРИСТНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Богуш А., Гавриш Н., Котик Т. Методика організації художньомовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах. Підручник для студентів вищих навчальних закладів факультетів дошкільної освіти. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2010. 304 с.
2. Вашуленко М. С. Українська мова та читання : підруч. для 4 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1 / М. С. Вашуленко, Н. А. Васильківська, С. Г. Дубовик. Київ : Видавничий дім освіти, 2021. 168 с.
3. Вознюк О. В. Феномен казки у розвитку дитини: від В. О. Сухомлинського до сьогодні. *Філософія для дітей. В. О. Сухомлинський у діалозі з сучасністю : Педагогічні читання* : Зб. наук.-методич. праць / За заг. ред. О. В. Сухомлинської, О. В. Савченко. Житомир: ФО-П Левковець Н. М., 2017. С. 19–24. URL: <https://surli.cc/ybtoqz>.
4. Вознюк О.В. Казка як наріжний науково-філософський ресурс розвитку дитини. *Філософія для дітей : сучасний стан і перспективи розвитку : матеріали Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції* (Київ, 25, 26 трав. 2021 р.). Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. С. 41–48.
5. Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури. Науковий редактор : Олександр Галич. Київ : Либідь, 2005. 415 с.
6. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>.
7. Дідук-Ступяк, Г., Головата Л. Сильова параметризація засобів емотивності. *Наукові записки ТНПУ. Серія : Мовознавство*. 2019. Вип. I (31). С. 38–45
8. Дудик П. С. Стилїстика української мови : Навчальний посібник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2005. 368 с.

9. Загнітко А. Сучасний лінгвістичний словник. Вінниця : ТВОРИ, 2020. 920 с.
10. Інтерв'ю з Мариною Павленко. URL: https://bohdan-books.com/news/intervyu_z_marynoyu_pavlenko/?srsltid=AfmBOoou5ecdGJ8C2UrRd_hpCCaStEKRuDTxc6Hs6dEt48easw6WIErS.
11. Кабиш М. Ю. Звукові образи у поетичній картині світу українських митців I половини XX століття: лінгвокультурологічний аспект. *Мова і культура*. 2017. Випуск 20. Том II (187). С. 17–25.
12. Каптур Г., Остап'юк М. Формування образного мовлення молодших школярів засобами художнього слова. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/9710/1/11%20%287%29.PDF/>.
13. Качак Т. Б., Близнюк Т. О., Бай І. Б. Розвиток у молодших школярів художньо-образного мовлення. *Інноваційна педагогіка*. 2024. Вип. 67. Т. 1. С. 99–102. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/67.1.21/>.
14. Ключіна О. Провідні завдання уроків позакласного читання в НУШ. *Актуальні проблеми навчання і виховання молодших школярів* : матеріали I Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф. здобувачів вищ. освіти і молод. учених, Харків, 10 трав. 2024 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди [та ін. ; за заг. ред. Л. П. Ткаченко]. Харків, 2024. С. 17.
15. Літературна академія Марини Павленко : методикобібліогр. покажч. до 50-річчя від дня народж. / КЗ ЛОР «Львівська обласна бібліотека для дітей» ; метод. супровід Сташко Л. С. ; бібліогр. і верстка Сачинської О. О. ; відп. за випуск Лугова Л. А. Львів, 2023. 24 с.
16. Марина Павленко, «мама» Русалоньки з 7-В. *Varabooka. Простір української дитячої книги*. URL: <https://www.barabooka.com.ua/marina-pavlenko-mama-rusalonki-z-7-v/>.
17. Марина Павленко. Письменниця, що дарує дитинство. URL: <https://irynakolnoguz.wixsite.com/mysite-1>.

18. Мартіна О. Розвиток образного мовлення молодших школярів на уроках літературного читання. *Збірник наукових праць*. Випуск 24 (1–2018) Частина 2. С. 330–334. URL: <https://surli.cc/ybtoqz>.
19. Михасюк Т. Розвиток образного мовлення молодших школярів у процесі поглиблення їхніх знань про українську народну символіку. *Нова педагогічна думка*. 2020. № 1 (101). С. 110–114. DOI: 10.37026/2520-6427-2020-101-1-110-114.
20. Павленко М. Півтора бажання. *Казки з Ялосоветиної скрині*. URL: <http://abetka.ukrlife.org/pivtora.html>.
21. Павленко Марина Степанівна. *Вікіпедія*. URL: <https://surli.cc/ybtoqz>.
22. Павленко Ю. Феномен педагогічної казки Василя Сухомлинського. *Науково-педагогічні студії*. 2020. Випуск 4. С. 45–53. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/723358/1/Pavlenko.pdf>.
23. Павлюк Р. О. Психолого-педагогічний і лінгвістичний потенціал казки. С. 1–12. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/1725/1/R_Pavlyuk_ZNPPDPU_3-4_FMLD_PL.pdf.
24. Петрович Г. М. Фразеологізми як ефективний засіб збагачення образного мовлення молодших школярів. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. 2017. №4 (117). С. 81–85 URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/3882/1/16.pdf><http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/3882/1/16.pdf>.
25. Петровська Т. Методика розвитку образного мовлення молодших школярів у процесі читання. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2012. № 3. С. 21–23.
26. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови : підручник. Київ : Либідь, 1993 248 с.

27. Романюк А. А. Роль образного мислення у процесі навчання. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, VI (73), Issue: 175, 2018. P. 25–27.
28. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи. Київ : Генеза, 1999. 368 с.
29. Сафарян С. Development of artistic and pictorial thinking of students in literature lessons. *Modern Engineering and Innovative Technologies*. 2023. Issue 25. Part 03. P. 67–73. DOI: <https://doi.org/10.30890/2567-5273.2023-25-03-035/>
30. Сіранчук Н. М. Розвиток образного мовлення молодших школярів у процесі навчання української мови. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : педагогічні науки*. 2011. 1(59). С. 13–138.
31. Сіранчук Н. М. Формування лексичної компетентності в учнів початкових класів на уроках української мови: дис. ... д-ра пед. наук, спеціальність: 13.00.02 «Теорія та методика навчання (українська мова)». Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2018. 428 с. URL: <https://surl.lu/gkwnve>.
32. Сіранчук-Василишина Н. М. Наукові засади розвитку образного мовлення учнів початкових класів. URL: <https://studentam.net.ua/content/view/7616/97>.
33. Скалозуб Т. І. В. О. Сухомлинський про казку як засіб розвитку мовлення дітей дошкільного віку. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/5617/1/Skalozub.pdf>.
34. Скорик В., Міненко А. Психолого-педагогічні основи розвитку художньо-творчого мислення учнів у процесі мистецької діяльності. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. 2024. Т. 182. № 26. С. 207–212.
35. Скриня творчості Марини Павленко : біобібліогр. розвідка / Комун. закл. «Обл. б-ка для юнацтва ім. В. Симоненка» Черкас. облради ; [уклад. О. Савченко ; ред. В. Чорнобривець ; обкл. Н. Іваницька ; відп. за

- вип. Ф. Пилипенко]. Черкаси : [б. в.], 2024. 36 с. (Лауреати Всеукраїнського літературного конкурсу творів для дітей «Лоскотон» ; вип. 5). URL: <https://www.symonenkolib.ck.ua/image/catalog/book/Pavlenko%20-%20Skrynia.pdf>.
36. Сойко І. М. Психолого-педагогічні особливості розвитку мовлення і мислення першокласників. *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ* : зб. наук. праць / ред. кол. : А. С. Дем'янчук, В. І. Борейко, Й. В. Джузь та ін. ; Міжнарод. економ.-гуманіт. ун. ім. акад. Степана Дем'янчука. Рівне : РВЦ МЕНУ ім. акад. С. Дем'янчука, 2016. Вип. 1(15). С. 148–157.
37. Стрельбіцька О. О. Українська народна казка : до проблеми вивчення. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 11. Т. 2. С. 170–174. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/11/part_2/39.pdf.
38. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Київ : Радянська школа, 1972. 245 с.
39. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям. *Вибр. тв. в 5-и т. Т. 2*. Київ : Радянська школа, 1976. 670 с.
40. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 1–2 клас. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.1-2.Savchenko.pdf>.
41. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р. Б. 1–2 клас. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.1-2.Shyyan.pdf>.
42. Улюра Г. Зустріти свою казку. *Barabooka. Простір української дитячої книги*. URL: <https://www.barabooka.com.ua/zustriti-svoyu-kazku/>.

43. Філатова О., Ребдел О. Художньо-образна система роману Марини Павленко «Русалонька із 7-В, або Прокляття роду Кулаківських». *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Філологічні науки (Літературознавство)*. 2016. № 1 (17). С. 269–273.
44. Філософський енциклопедичний словник. Київ : Абрис, 2002. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Shynkaruk_Volodymyr/Filosofskyi_entsyklopedychnyi_slovnyk.pdf.
45. Франко З. Т. Образність в українському усному мовленні. *Українське усне мовлення* / За ред. І. К. Білодіда, М. А. Жовтобрюха та ін. Київ : Наукова думка, 1967. С. 68–76.
46. Чебикін О. Емоційна регуляція пізнавальної діяльності : концепція, механізми, умови. *Психологія і суспільство*. 2017. № 3 (69). С. С. 86–103.
47. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків : Прапор, 2007. 640 с.
48. Ярощук Л., Печеневська Д. Естетичне виховання особистості молодшого школяра. 2020. URL: https://bdpu.org.ua/wpcontent/uploads/2021/01/Materialy_konferentsii_2020.pdf#page=330.